

SDAM

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

**KÜRTLERİ
“LAİKLEŞTİRME”
ÇABALARI**

NİSAN 2016

KÜRTLERİ “LAİKLEŞTİRME” ÇABALARI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
PUXTE	iii
ملخص	iv
GİRİŞ	1
1. LAİKLİK ve SEKÜLERLİK	4
1.1. Kavramsal Çerçeve	4
1.2. Teorik Çerçeve	5
1.3. Tarihsel Süreç	6
1.4. İslâm Dünyasında Laiklik	7
2. KÜRTLERİ “LAİKLEŞTİRME” ÇABALARI	8
2.1. Şam Ekolü	8
2.2. Talabani Ekolü	11
2.3. İran Marxist Hareketi	15
2.4. Avrupa Diasporası	16
2.5. Türkiye’de Türk Solu Menşeli DDKO ve Sonrası “Laikleştirme” Çalışmaları	17
2.5.1. Kürtleri “Laikleştirme” Çabalarının Zirvesi: PKK Hareketi ve Uzantıları	19
2.5.2. Bir “Seküler Ada” Tasarımı Olarak Rojava Bölgesi ve PYD	23
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	27
KAYNAKÇA	30

ÖZET

Kürtler, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra tarihsel süreç içerisinde sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda yükselişe geçmiştir. Söz konusu yükseliş, Kürtlerin sınırları içerisinde yaşadığı Osmanlı’nın Batılılaşma temayüllerinin belirmesiyle önce duraklamaya, daha sonra ise açık bir şekilde gerilemeye evrilmiştir. Batılılaşmanın en önemli unsuru olan “laikleşme ve sekülerleşme” ise, Kürtlerin mağduriyetinin başlıca sebeplerini teşkil etmiştir.

Batılı güçler ve onlarla birlikte hareket eden yapılar, 20. yüzyılda laiklik adına mağdur ettikleri Kürtleri; 21. yüzyılda, kendi projelerinin selameti için “seküler kara gücü” olarak konumlandırmaya çabalamaktadır. Açık bir ifadeyle, “laikliğin mağduru” olan Kürtler, “laikliğin fedaisi” haline getirilmeye çalışılmaktadır. Raporumuz, Kürtleri laikleştirme yönündeki çabaları Türkiye, Suriye, Irak, İran ve diaspora Kürtleri üzerinden incelemektedir.

ABSTRACT

Kurds started to rise socially, politically and culturally after their conversion to Islam. This rising period firstly started to pause and then regressed definitively with the Westernization of the Ottomans. Secularization, which is the main element- of westernization, has been the leading cause of the victimisation of the Kurds.

The Western powers and their collaborators who victimised the Kurds in the 20th century in the name of secularisation are trying to locate the Kurds as “the secular army” for the sake of their projects. In plain words, the Kurds who have been “the victims of secularisation” are exerted to be employed as “the bodyguards of secularisation”. The report analysis the secularisation efforts of the Kurds over the Kurds of Turkey, Syria, Iraq, Iran and the ones in diaspora.

PUXTE

Piştî ku Kurda Îslâm qebûl kir, Kurd bi saya Îslâmê di qada dîrokê de di rewşa sîyasî, civakî û çandî de bi pêş ve çûn. Ev pêşveçûn, piştî ku di nav sînorên Împaratora Osmanî de mêla ‘xerbîbûnê ruyê xwe nişan da ewil bi bal seknê ve paşê jî bi awayek aşîkar bi bal paşveçûnê ve veguherî. Gelê Kurd jî ji vê paşveçûnê bê par neman. Lewra ew jî di nav sînorê Împaratora Osmanî de dijîn. Laîktî û sekulerîzm du unsûrên ‘xerbîbûyînê ê herî sereke ne. Ev herdû unsûr di heman demê de sebebê herî muhîmê mexdûrîyeta Kurda ne jî.

Hêzên ‘xerbî û sazîyên ku hevkarê wan bûn, di qirnê 20. de gelê Kurd bi navê laîktîyê me‘xdûr kirin. Îro ev herdû hêz dixawzin ku di qirnê 21. de jî ji bo selameta projeyên xwe kirasê laîklîkê li gelê Kurd kin û gelê Kurd wek “hêzek sekulera berrî” îstî‘mal bikin. Bi peyvekî aşîkar ev hêz hewl didin ku gelê Kurdê ku “mexdûrê laîklîkê ye” ji laîklîkê re bikin fedaî. Ev rapora me, rewşa ‘hewladanên wan hêzên ku dixwazin gelê Kurd “di kirasê laîklîkê” de kedî bikin di çerçewa Kurdên Turkiyê, Sûrî, Iraq, Îran û dîasporayê de bi hûngulî vedikole.

ملخص

أصدر مركز للبحوث والأفكار والاستراتيجية "صدام" تقريراً بعنوان "محاولات علمنة الأكراد" وهذا ملخص التقرير
بعد أن تشرف الأكراد بدخولهم إلى الإسلام نهضوا سياسياً واجتماعياً وثقافياً على مدار التاريخ لكن هذه النهضة توقفت وتراجعت عما كانت عليه في وقت سابق نتيجة "الغربة" التي كانت تعصف بالدولة العثمانية
إن أهم عوامل "الغربة" هي "العلمنة" وهذه الأخيرة من أهم أسباب المظالم التي تعرض لها الأكراد منذ أن وطئت أراضيهم
إن القوى الغربية وعملائهم من يعملون في المجال الثقافي "بدعوا يقدمون العلمنة للأكراد الذين كانوا الضحية الرئيسية لها على أنها المنقذ الوحيد لهم
وفي مطلع القرن الحادي والعشرين كانوا ينظرون إلى الأكراد على أنهم القوى البرية لتنفيذ مخططاتهم ونشر أفكارهم ويستخدمونهم فداءً لها
وهذا التقرير يناقش ويدرس واقع وحقيقة "علمنة الأكراد" حيث توأجدهم في كلا من تركيا وسوريا والعراق وإيران وحتى "المستغربين" المتواجدين في الغرب
كما يقدم هذا التقرير الحلول والأفكار في هذا الموضوع

GİRİŞ

1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali'nden sonra iktidar olarak siyasi bir güce dönüşen "laiklik ve sekülerlik" anlayışı, Batı dışı toplumları da kapsayacak şekilde yayılma göstermiştir. Batı dünyasında laikleşme olgusu, kilise kurumuna karşı bir tepkiyi ihtiva ettiği -dolayısıyla toplumsal bir temeli olduğu için- büyük ölçüde halk tarafından benimsenmiştir. İslâm dünyasında ise, toplumsal-tarihsel gerçekliklerin farklılığından ötürü toplumlar kendi iradeleriyle laikleşmemiş; Batıcı elit bir kesim tarafından "laikleştirilmeye" çalışılmıştır.

Kürtlerin yaşadığı coğrafya, Medine'ye hicretten sonraki yirmi yıl içinde belirginleşmiş; İslâmiyet'ten önce her tür siyasi, sosyal ve kültürel haktan yoksun bırakılan Kürtler, İslâm'la birlikte tarih sahnesinde yeniden belirmiştir. İslâmiyet ile tanışmayla birlikte, Kürt kimliği yeniden şekillenmiş; Kürtler, siyasi, sosyal ve kültürel alanda toparlanmış; tarihte rol üstlenen siyasi bir güç, bununla birlikte güçlü bir sosyal yapıya ve kültürel-sanatsal birikime sahip bir toplum haline gelmişlerdir. Ancak İslâm dünyasında Batılılaşmayla birlikte Kürtler, İslâm'la edindikleri önce siyasi, sonra kültürel haklarından yoksun kalmış, sosyal olarak ise dağılma sürecine girmiştir.

Bu bağlamda;

- 1808'de Osmanlı'nın Batılılaştırma hamleleri ile bilinen II. Mahmut tahta geçmiş; Kürtlerin büyük emirliklerinden Babanlar yıkılmıştır.
- 1839'da Osmanlı, bir Batılılaşma fermanı hükmünde olan Tanzimat'ı ilan etmiştir. Tanzimat'a giden süreçte (1837) Soran Beyi Mir Mahmut'un; Tanzimat'ın yerleşme sürecinde ise (1847) Cizre Beyi Bedirhan'ın emirliğine son verilmiştir.
- 1856'da Tanzimat'ın devamı Islahat Fermanı ilan edilmiş, ondan iki yıl önce, 1854'te Yezdanşer ayaklanmasıyla Kürt tarihinde mirler dönemi resmen sona ermiştir.
- 1908'de Batıcı grup İttihat ve Terakki iktidar olmuş; aynı yıl Vilayet-i Şarkiye Kanunu ile Kürdistan adının kullanılması terk edilmiş, ayrıca İttihat ve Terakki iktidarı ile birlikte Osmanlı'da ilk kez Kürt kalkışmaları idam cezalarına konu olmuştur.

- 1923'te Batıcı simge isimlerin öncülüğünde Cumhuriyet ilan edilmiş; bir yıl sonra 1924'te Kürtlerin varlığı inkâr edilmeye başlanmıştır.
- 1937'de “laiklik devrimi” (1923–1937) tamamlanmış, aynı yıl Dersim'de Seyit Ali Rıza ayaklanmasıyla Türkiye'de Kürtler için klasik ayaklanma çağı korkunç bir katliamla neticelenmiştir.

İslâm dünyasında laikleşmenin Batı'nın doğrudan müdahalesiyle yürütülüp hızlandırıldığı 1918'den sonraki süreçten bugüne milyonlarca Kürt yaşadığı topraklardan göç etmiş; Kürtlerin sosyal yapısı ağır bir darbe almış, Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin yanı sıra Kafkasya, Lübnan, Ürdün gibi coğrafyalarda milyonlarca Kürt, yürütülen laik milliyetçi politikalarla dilini unutmama problemi ile karşılaşmış, yüz binlerce Kürt ise kökenini unutmuştur.

İslâm dünyasında laikleşmeye dönük en güçlü direnç, Kürtler tarafından gösterilmiştir. Batı'nın emperyalist politikalarının sorunsuz uygulanması için gerekli gördüğü “seküler kültürel zemin”in inşa edilmesinin önünde duran Kürtler, dünya egemenliğini elinde bulunduran Batılılar tarafından mağdur edilmiştir. Bu mağduriyetin meydana getirilmesinde Kürtleri çevreleyen laik karaktere sahip ulus-devletler bir araç olarak kullanılmıştır. Laikleşme ile Kürtlerin problemlerle yüz yüze kalması, adeta orantılı işlemiş; Kürtlerin yaşadığı ülkeler ne kadar laikleşti ise, Kürtlere yönelik haksızlıklar da o boyutta artmıştır.

Bu gerçekliğine rağmen, İslâmlaşma olgusu, Batılı araştırmacıların ürettiği malzeme ile Kürt milliyetçiliği adına “düşman faaliyeti içine alınıp” hedef haline getirilmiştir. Bu süreçte tarihsel veriler çarpıtılmış, İslâm ile Kürtler arasında psikolojik duvarlar örülmeye gayret edilmiştir. İleri düzeyde bir manipülasyonla, Kürtlerin ancak İslâm'ın yerine laikliği ikame ederek kurtuluşa ereceği düşüncesi dolaşıma sokulmuştur.

Kürtlerin haklarının iadesinin konuşulduğu son dönemde, laikleştirme çabaları yeni bir boyuta ulaşmış; Kürtlere, “laikleşmeleri karşılığında” kimi hakların verilebileceği mesajı iletmeye ve hatta laikleşme de yeterli görülmeyerek, “laiklik için savaşıma” koşulu dayatılmaya başlanmıştır. Bu dayatma, sosyalizme yönelen Kürt grupları tarafından bir fırsat olarak görülmektedir. Ulus devletlerin Kürtlere yönelik şiddetli baskıları karşısında samimiyeti sorgulanır milliyetçi söylemlerle Kürtler arasında taban bulan bu gruplar, hem Kürtlerin laikleştirilmesi hem de Kürtlerin yurttaşı oldukları ülkelerin laikleştirilmesi veya laik kalması yönünde faaliyetler içinde bulunmaktadır.

İslâm dünyasının laikleşmesiyle mağdur olan Kürt toplumu, laikleşmeye dönük faaliyetlerle, kendi kazanımlarının kaynağı olan İslâm'dan koparılmakta, kendi kayıplarının kaynağı olan laikleşme için “savaşçı” haline getirilmektedir. Kürtleri karşılıksız vaatlerle maceralara sürükleyecek ve onlara ağır kayıplar yaşatacak bu süreç, neredeyse günlük olarak dünya medyasına konu olmakta, siyasi çevreler ve toplum tarafından da açıkça konuşulmaktadır.

Raporumuzda, Kürtleri laikleştirme sürecine yönelik başka tür çalışmalara konu olacak Vladimir Minorsky ve Basili Nikitine gibi Batılı-Rus kaynaklar değerlendirilmemiştir. Buna mukabil, Kürtleri laikleştirme sürecinin yerel aktörleri, buldukları coğrafya ya da bağlı oldukları fikrî/siyasî yapılar temel alınarak; Şam Ekolü, Talabani Ekolü, İran Marxist Hareketi, Avrupa Diasporası ve Türk Solu menşeli DDKO olarak kategorileştirilmiştir. Söz konusu yapıların tarihsel süreç içerisinde nasıl oluşturulduğu ve ne gibi sonuçlar doğurduğu değerlendirilmiş; Kürtlere yönelik “laikleştirme/sekülerleştirme” projelerinin ipuçları ortaya konulmuştur.

1. LAİKLİK ve SEKÜLERLİK

1.1. Kavramsal Çerçeve

“Laik” kavramı, Latince “laity”¹ kökünden gelen ve ortaçağ kilisesinin din anlayışı bağlamında; “Hıristiyan olup dinsel bir mesleği icra etmeyenler” için kullanılan genel bir ifadedir. Bu tanıma göre, kilise mensupları dışında kalan halk ve idareciler sınıfı, doğal olarak laiktir. Laiklik ilkesinin, “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıştırılması” şeklindeki kabulü ise, burjuva ve köylü sınıfının bayraktarlığını yaptığı Fransız tarzı ideolojik-fundamentalist laikliğe karşılık gelmektedir.²

“Fransız modeli” olarak adlandırabileceğimiz laiklik yaklaşımı, “jakoben/tepeden inmece” bir anlayışı bünyesinde barındırmaktadır. Kilise kurumunun katı uygulamalarına karşı geliştiği için, “din karşıtlığı”na varacak kadar sert uygulamaları görülmektedir. Söz konusu yaklaşım, Katoliklerin sosyal alandaki yayılımlarını önlemek amacıyla benimsenmiştir. Buna karşılık, İngiltere ve ABD’de uygulanan “Anglo-sakson modeli laikliğin” ise, Fransız modeline göre daha ılımlı bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Bu modelde din, toplumsal yapının önemli bir kurumu olarak kabul edilmekte ve varlığı önemszenmektedir. Ancak dinin toplumsal yapıda baskın bir pozisyona ve güce sahip olmasına da müsaade edilmemektedir. Bu nedenle yaşamın ve yasaların kaynağı dinsel değildir.

“Seküler” kavramı ise, etimolojik olarak Latince “saeculum” (şimdiki zaman/çağ, dünyevî yaşam) kökünden türemiştir. Sekülerizm, “dünyayı ve şimdiki zamanı” merkeze alan bir yaşam felsefesi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, sekülerizm, dünyevî olanın ötesinde hiçbir gerçekliği dikkate almayan ve yaşamın da sadece dünyevileşmeye göre düzenlenmesini savunan bir yaklaşımdır. Sekülerizm, kendisini tek “nesnel hakikat” olarak sunmaktadır. Söz konusu anlayış dışındaki eğilimler, “öznel” olarak etiketlenip geçersiz sayılmaktadır.

Laiklik ve sekülerizm kavramlarının, toplumda genellikle birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir.³ Hâlbuki bu kavramlar, kapsam alanları ve muhtevaları açısından benzer yönleri olsa da, esas saikleri birbirinden farklıdır. Laiklik, siyasal bir yönetim biçimidir. Siyasi iktidarın meşruiyetini, dinden ve dinî unsurlardan sağlamamasına

¹ Nakuib AL-ATTAS: *Islam and Secularism*,: ISTAC, Kuala Lumpur 1993, s. 25.

² Hakan OLGUN: *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s.265-266.

³ Raporumuzda da, -toplumdaki yaygınlığından ötürü- “laik” ve “seküler” kavramları, zaman zaman birbirleriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

dayanmaktadır. Oysaki sekülerizm, Weber'in ifadesiyle, dünya ve içindekilerinin "doğüstü güçlerden ve kutsaldan" uzaklaştırılması yönünde ortaya çıkan eğilimlerin tamamını kapsamaktadır. Laiklik, dinî inanç, düşünce ve fikhın kamusal alandan bütünüyle arındırılıp sözde bireyin vicdanına hapsedilmesi olarak telakki edilirken; sekülerizm ise⁴, dinî anlayışın kamusal ve bireysel hayattan arındırılmasına mukabil gelir. Başka bir ifadeyle, laiklik, dinsel olanın siyaset sahnesinden uzaklaştırılmasıyla yetinirken; sekülerizm, dinsel olanı, insanın dâhil olduğu bütün sahalardan arındırma gayretindedir.

1.2. Teorik Çerçeve

Laik-seküler dünyagörüşü, insan yaşamındaki bütün ahlâkî ve düşünsel değerlerin göreceliliğini/izafiliğini savunarak, kültürel değerlerin din bağlamından arındırılmasını amaçlamaktadır. Böylelikle ilahî kaynaktan sudur eden "nesnellikleri", insanın üretim potansiyeline indirgeyerek "öznellik" itham etmektedir.⁵ Bu bağlamda, sekülerizm, insanın akli ve dili üzerinde etki bırakan dinî ve metafiziksel unsurlardan arındırarak⁶, ahlâkî değerlerin ulvîliğini ve evrenselliğini (aşkınlığını) bertaraf etme çabasıdır.

Sekülerizm, "uhrevî hayat" diye bir yerin ya da "aşkın bir kaynağın" olmadığını ileri sürmektedir. Bütün değer ve yargıları üretenin insan olduğunu varsaymaktadır. Sekülerizmin kutsala karşı olan bu tutumu, Fazlur Rahman'ın da ifade ettiği gibi, "gelenekten uzaklaşma/kurtulmaya yönelik çaresizlikten alınmış bir önlem ve ateistik bir tavrın dışa vurumu" şeklinde okunmalıdır.⁷ Ateistik bir tefekkür biçimi olarak sekülerizmin; modern/çağdaş Batı insanının ben idrâkini, evren ve tanrı tasavvurunu, düşünsel maneviyatını, felsefesini ve fizikî hayatının bütününe kapsadığını ifade etmek mümkündür.

Sekülerizm birey, toplum ve evren üzerinde metafizik ve dinsel her türlü etkini kaldırarak "insan aklını" ilahlaştırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, deist ve ateist formda mekanik bir dünya tasarımına sahip olan humanizm, naturalizm, komünizm ve liberalizm gibi düşünce sistemleri sekülerizm odaklıdır. Söz konusu sistemlerin uygulamalarından da anlaşılacağı üzere, sekülerizm, ilâhi olanın yerine hakikatin kaynağı olarak kendisini

⁴ Nuray MERT: "Modernlik ve Laiklik", **İslâm ve Modernleşme**, İsam Yayınları, İstanbul 1997, s.108.

⁵ Nakuib AL-ATTAS, **a.g.e.**, s.43.

⁶ Nakuib AL-ATTAS, **a.g.e.**, s.17.

⁷ FAZLUR RAHMAN: **Islam&Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition**, The University Chicago Press, Chicago 1982, s.17.; "The Impact of Modernity on İslâm", **İslâmîc Studies**, Pakistan June 1966, Vol: V, No: 2, s.125.

kutsallaştırmaktadır.⁸ Seküler laik paradigmasına göre din, her ne kadar geçmişte kamusal alana ait faydalı işler yapmış olsa da, modern toplum ve gelişmelerle birlikte “büyük bir anlatı” olarak artık tarih olmuştur ve insanlığın geldiği düzey itibariyle de metafizik ve mistik iddianın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir.

Günümüzde laik seküler kesimlerin odaklandıkları temel nokta ise, iktidar alanının nasıl tanzim edileceğidir. Bu kesimler, teokratik ve monarşik krallıklar ve çeşitli diktatörlüklere karşı sosyal adalet, insan hakları ve toplumsal sözleşmeleri savundukları iddiasındadırlar.⁹ Ancak dikkatli bir şekilde tetkik edildiğinde öne sürülen savların/iddiaların, “laikçi dayatmalar” için kisve olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1.3. Tarihsel Süreç

Laik ve seküler kavram ikilisi, Batı medeniyet havzasında ortaya çıkmıştır. Batı'nın tarihsel ve toplumsal gerçekliklerinin bir ürünüdür. Dünya tasavvuru olarak Aristoteles'e kadar¹⁰ geri götürülebilse bile, Batı'daki Reform ve Rönesans hareketleriyle cevval bir ivme kazanmıştır. Geleneksel Hıristiyanlık öğretisini benimseyen Kilise ile Aydınlanma düşüncesini savunan çevreler arasındaki siyasi ve fikri mücadelelerin sonucudur.¹¹

Ortaçağ Avrupası'nda Kilise'nin tahakkümüne ilk itirazlar, Aydınlanmacılardan önce Kilise kurumunun içerisinde gelmiştir. Kilisenin kendisini dinin tek temsilcisi ve yorumlayıcısı olarak görmesi; Katolikliğe karşı Protestanlığın ortaya çıkmasına ve böylelikle İncil'in yeniden yorumlanmasına sebebiyet vermiştir. Katolikliğe karşı Protestanlığın ilk temsilcileri ise, Martin Luther ve çevresidir.

Teolojik laikliği öneren Luther¹², başta “ıslah etmek” niyetinde olduğu fakat sonra reddettiği Katolikliği, “deccal” olarak tanımlamış ve özel mülkiyet anlayışından hareketle din ve dünya işlerinin ayrıştırılmasını savunmuştur. Luther'in kilisede yapmaya çalıştığı reform çabası, sekülerizmin meydana gelmesine önemli katkılar sağlamıştır.

⁸ S. Parvez MANZOOR: “Tanrı'yı Terk Etmeden Tarihe Sahip Çıkmak: İslâm, Sekülerizm ve Dünyevileşme Sorunu”, Çeviren: Yücel Aşıkoğlu, **Milel ve Nihal**, Cilt: 5, Sayı: 2, İstanbul 2008, s.129.

⁹ Hasan HANEFİ: “İslâmcılık ve Laiklik (Ayrılma ve Buluşma Noktaları)”, Çeviren: Ramazan Yıldırım, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 1, İstanbul 2004, s.125.

¹⁰ Nakuib AL-ATTAS: **The Meaning and Experience of Happiness in İslâm**, ISTAC, Kuala Lumpur 1993, s.9.; Mehmet ÖZAY: **Sekülerleşme ve Din**, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s.120-121.

¹¹ Siracettin ASLAN: **Günümüz Bilim Felsefesi Bağlamında İslâm Bilim Tartışmaları: Syed Muhammad Naquib al-Attas Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.42-52.

¹² Hakan OLGUN, **a.g.e.**, s.262. “Teolojik laiklik” kavramı, İncil'de (Matta:22) geçen “Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya [din], Sezar'ın hakkı Sezar'a [devlet] aittir” ayetinden hareketle “deistik laiklik” bağlamında kullanılmıştır.

Batı'da kilise kurumuna yönelik olarak, Protestanlar tarafından başlatılan itiraz dalgası, Aydınlanma döneminde ileri bir boyuta taşınarak; dini de hedef haline getiren bir yaklaşıma evrilmiştir. Kilise özelinde din, evreni ve toplumu “bilimsel” olmayan yöntemlerle anlamaya ve yorumlamaya çalışan bir baskı mekanizması olarak telakki edilmiştir. Söz konusu telakki, evren ve toplumu bütün olarak kuşatan kilisenin “kutsal şemsiye” anlayışının ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir.¹³ Başka bir ifadeyle, “sadece imanla aklanma” öğretisinin savunucusu olan Katolik Kilisesi, “sadece akıl ile aklanma” öğretisini savunan Aydınlanmacılara yenilmiştir. Hıristiyanlık, önceden yaşamın bütün alanlarında nüfus sahibi iken; sekülerleşmeyle birlikte Hıristiyanlık, toplumsal alandan bireysel alana kaymıştır.

Laiklik ve sekülerizm, Hıristiyan teolojisinin bir sonucu olması hasebiyle, Hıristiyan olmayan toplumların düşünce ve kültür kodlarında yer almamaktadır. Özellikle İslâm kültür ve düşünce havsalası tahlil edildiğinde, laik ve seküler kavram ikilisinin anlam dünyalarına karşılık gelecek teorik ve pratik çerçevenin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Daha yalın bir ifadeyle, İslâm'da, sekülerlik-laiklik düşüncesinin yeri yoktur. Ancak “seküler” kavramı, İslâm düşüncesinde bir kavram ile karşılanmaya çalışılırsa -zorlama bir yorumla- “dünya” kavramı öne çıkarılmaktadır. Burada dünya kavramı, etimolojik olarak “danâ” kökünden türetilmiştir ve “yakına getirilmiş, yakınlaştırılmış” anlamlarına gelmektedir.¹⁴

Sonuç olarak, laik seküler anlayışın, tarihsel ve teorik bağlamları göz önünde bulundurulduğunda; İslâm dünyasında hiçbir toplumsal ve tarihsel karşılığı bulunmadığı görülmektedir. Günümüzdeki “laikçi” uygulamaların ise, Batıcı “elit” bir kesim tarafından dayatıldığı tartışmasız bir gerçekliktir.

1.4. İslâm Dünyasında Laiklik

İslâm dünyasında laiklik, 20. yüzyıl öncesinde Rusya'nın işgal ettiği Kafkasya ve Orta Asya; İngiltere'nin işgal ettiği Hindistan ve Mısır; Fransa'nın işgal ettiği Cezayir'de farklı tonlarda uygulamaya konmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ve İran gibi istisnalar dışında bir sömürge faaliyeti olarak icra edilmiştir. Fransa işgal ettiği Suriye ve Cezayir'de laikleştirme projelerini “katı” bir şekilde yürütürken; İngiltere işgalinin ardından Irak'ta daha “ılımlı” sayılabilecek bir laikleşme sürecine girmiştir.

¹³ Peter L. BERGER: **Kutsal Şemsiye**, Çeviren: Ali Çoşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul 2000, s.165-191.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Nakuib AL-ATTAS: **Prolegomena to the Metaphysics of Islam**, ISTAC, Kuala Lumpur 1995, s.21-23.; Sekülerizmin kavramsal bağlamının İslâmî çerçeve ile olan ilişkisi konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet AYDIN: “İslâm ve Sekülerleşme”, **Sekülerleşme ve Dinî Canlanma Sempozyumu**, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 22-23 Ekim 2008, s.104-110.

Laikleşme, 1920'li yıllardan sonra Türkiye'de, Cumhuriyet kadrolarının eli ile Fransız tipi katı bir anlayışla gerçekleştirilirken; İran'da, şahlık rejimi tarafından İngiliz tipi ılımlı bir anlayışla uygulanmaya konmuştur. Türkiye, devleti laikleştirme sürecini 1937'de tamamlarken; şahlık rejiminin İran'ı laikleştirme süreci, 1978'de şahın devrilmesi ile son bulmuştur. Irak ve Suriye'de laikleşme süreci ise, 1960'lı yıllardan sonra BAAS ihtilalleri ile Fransız tipi katı bir boyuta varmıştır. Bugün Türkiye, Fransız tipi laikleşmenin yol açtığı sorunları tartışırken; Suriye ve Irak'ta laiklik iç çatışmaların ana odaklarından birini oluşturmaktadır.

2. KÜRTLERİN LAİKLEŞTİRİLME ÇABALARI

2.1. Şam Ekolü

Daha çok İstanbul'da ikâmet eden Batıcı-seküler Kürtler, Şeyh Said Hadisesinde önemli bir rol üstlenmemişlerdir. Bunun için hareketin siyasi olarak başarıya ulaşmamasını fırsatçı bir yaklaşımla ele almış ve "hareketin temelinde ne varsa onu dışlayan, ne yoksa onu kabul eden" tepkici-antiteze dayanan siyasi bir anlayış geliştirmişlerdir. Daha önce Sevr'de Şerif Paşa tarafından temsil edilen bu anlayış, Şeyh Said Hadisesi sonrası 1927'de kurulan Xoybun Cemiyeti'nde siyasi bir bütünlüğe ulaşmıştır. Raporumuzda "Şam Ekolü" olarak kavramsallaştırılan ekibin en önemli bileşenleri, Xoybun Cemiyeti'nin¹⁵ de önemli kadrolarından olan Cizre Mirliği hanedanının mirasçısı kimi Bedirhanîler ile Fransız işgali döneminde Şam'da onların etrafında buluşan bazı isimlerdir.

Xoybun Cemiyeti'nin bel kemiğini oluşturan Celadet Ali Bedirhan, Süreyya Bedirhan ve Kamuran Ali Bedirhan; Kürtlerde İslâm'a karşı laik-ulusalcı anlayışın temellerini atmıştır. Cemiyetin Geliye Zilan (Ağrı) Hadisesinde oynadığı rol, laik-ulusalcı anlayıştan geri adım atılması bir yana, aksine laiklik eğilimini pekiştirmiştir. 1932 yılına gelindiğinde ise Bedirhanlar, Şam'da "Hawar" dergisini çıkarmışlardır. Celadet Ali Bedirhan ve Kamuran Ali Bedirhan, daha sonra Paris'te de çıkacak olan bu dergide; "Şeyh Said niye başarısız oldu?",

¹⁵ Xoybun Cemiyeti'ne üye olan isimler arasında Şeyh Said'in oğlu Şeyh Ali Rıza da bulunmaktadır. Ancak Şeyh, Bedirhanların Batıcı-laik kimlik ibrazında bulunmaları ve Xoybun'un başına Papazyan adında bir Ermeni'yi getirecek kadar ileri gitmeleri gibi etkenlerden ötürü örgütle yollarını ayırmıştır. Bu durum, Şeyh Ali Rıza'yı vefatına kadar bir daha siyasi meselelere karışmama eylemsizliğine itmiştir.

“Mustafa Kemal niye başarılı oldu?” gizil sorularının cevapları üzerinden laik bir anlayışın zeminini hazırlamışlardır.¹⁶

Bedirhanlar, Kürtlerin bütün sorunlarını ve yaşadığı her felaketi, Kürtlerde ulusal bilincin olmamasına; Kürtlerde ulusal bilincin zayıflığını da, ulusal çıkar için dinden ve bazı geleneksel özelliklerden vazgeçmeyi bilmemesine bağlamıştır. Söz konusu yaklaşım, sonraki dönemlerde gelişecek tüm laik-ulusalcı Kürt yapılanmaların da ana karakteri haline gelmiştir. Böylelikle “ulusal hakların elde edilmesi” argümanı öne sürülerek Kürtler, İslâm’a karşı seküler saflarda konumlandırılmaya çalışılmıştır.

Şam Ekolü içerisinde Bedirhan ailesinin İslâm karşıtlığına dayanan laikleşme temayülleri, Mustafa Kemal’in Türkler için oynadığı rolle birebir örtüşmektedir. Bu bağlamda, Celadet Ali Bedirhan, Latin alfabesini Kürtçeye uydurmuş ve buna “Türk Alfabeti” adlandırmasında olduğu gibi “Kürt Alfabeti” demiş; Şamanizm’e yapılan vurgulara benzer şekilde Kürtlerin Zerdüştlükle ilişkisinin canlandırılması gereğini ifade etmiş ve Kürtçenin Medlerdeki köklerini gündeme getirmeye çalışmıştır. Böylelikle Mustafa Kemal’in Türkler, Türkçe ve Türk tarihine yönelik yaklaşımlarına paralel yeni bir seküler ulus inşa etmeye girişmiştir.¹⁷

Eski Cizre merkezli Botan Mirliği hanedanını teşkil eden Bedirhan ailesinin¹⁸, Fransız himayesinde Kürtleri laikleştirmeye çalışmasının arka planında “çıkar ve iktidar hırsı” olarak ifade edilebilecek kişisel etkenlerden de söz edilebilir. Cizre beyliğinin mirasçısı olan Bedirhanlar, bu beyliğin dağılmasının ardından Kürtler içindeki iktidarlarını daha çok Halidî halifelerden oluşan Nakşibendî şeyhlere bırakmışlardır. Bu durumu kabullenemeyen

¹⁶ Abdulkadir TURAN: *Ümmetin Bir Azası Olarak Kürtlerde İslâmî Kimliğin Gelişmesi*, Dua Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 286.

¹⁷ Bedirhanlar, Mustafa Kemal’in Ziya Gökalp ile birlikte düşünsel öncülerinden olan -İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin de kurucularından- Abdullah Cevdet gibi hocaların elinde yetişmiştir.

¹⁸ İttihat ve Terakki’nin milliyetçi yönünü devlet politikalarında açığa vurması ile birlikte, parti içindeki veya çevresindeki Kürtler de farklı gruplara ayrılmıştır: Diyarbakırlı Pirinçizadeler, sonradan Çınar soyadını alan bazı Bedirhanlar ve Babanzadeler (İsmail Hakkı Babanzade ve Şükrü Baban gibi) modernleşme teorisine bağlanma iddiasıyla ama daha çok çıkar gözeterek Cumhuriyet Dönemi’nde Türk ulusalcılığına yönelmiş, Cumhuriyet’in laiklik projesinde aktif bir rol oynamışlardır. Pirinçizadelerden Ziya Gökalp, Cumhuriyet’in asıl ideologu olarak öne çıkmış; Bedirhanlardan Hüseyin Vasıf Çınar, Cumhuriyetin İlanı ve Hilafetin Kaldırılması tartışmalarında parlamentoda etkili bir milletvekili olmuş, Meclis’te saltanat ve cumhuriyet tartışmalarının geride bırakılmasının ardından İstiklal Mahkemeleri içinde yer almış, İstiklâl Mahkemesi savcısı olarak görev yapmış ve ardından Milli Eğitim Bakanı olarak başta Tevhit-i Tedrisat Kanunu olmak üzere önemli laik projelerin içinde bulunmuştur. Babanzadelerden Şükrü Baban da, aynı dönemde Yüksek Öğretimde farklı görevler üstlenerek Cumhuriyet Dönemi’nde Yüksek Öğretimin laikleştirilmesinde öne çıkan isimler arasında yer almıştır. Bunların dışındaki bir kısım laik ise, Batı’ya ve Mısır, Suriye gibi Batı yönetimindeki coğrafyalara sığınıp ayakta kalmıştır. Bu ekip, Batılı yapıların da desteğiyle geleneksel Kürt kimliğini laik bir yapıya büründürme girişimlerini başlatmıştır.

Bedirhanlar, II. Meşrutiyet döneminde kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nde Nehrilerden Seyyid Abdülkadir ile iktidar yarışına girmiş, Kürt aydınlarının Seyyid Abdülkadir'i "değişmez reis" seçmesiyle bu yarışta yenilmiş; sonraki dönemde ise İslâmî bir çizgi üzerindeki Şeyh Said Hareketinde ise rol üstlenmemiştir. Böylelikle Bedirhanlar, İslâmî Kürt muhalefetiyle yollarını ayırmıştır.

Bedirhanlar, eski iktidarlarına kavuşmalarının ancak "şeyhlik" makamının kaynağını oluşturan dini değerlerin Kürtler arasında yok edilmesi ve Batı desteğini almalarıyla mümkün olacağını düşünmüştür. Söz konusu düşünce, laikliği savunmayı ve milliyetçi eğilimlerinin içini Batıcılıkla doldurmayı getirmiştir. Bu bağlamda, Bedirhanlar, "Şeyhler, Kürtleri yönetemez" tezini savunarak Kürtlerin gerçek lideri olduklarını öne sürmüş, dünyada dine dayalı yönetim nizamının tarihe karıştığını belirtmiş, kanıt olarak Avrupa'daki laik devletleri göstermiş ve Kemalistlerin iddialarına benzer laik görüşleri savunmuşlardır.

Şam Ekolünün diğer bir önemli ismi ise, Diyarbakırlı Cemil Paşazadelerden Ekrem Cemil Paşa'dır. Ekrem Cemil Paşa, 1912-1914 yılları arasında Lozan'da eğitim görmüş ve Hevî Kürt Talebe Cemiyeti'nin Lozan şubesini açmıştır. I. Dünya Savaşı esnasında ise, Çanakkale ve Erzurum Cephesi'nde bulunmuştur. Savaşta ağır yaralanınca Diyarbakır'a gönderilen Ekrem Cemil Paşa, Diyarbakır'da iken Mustafa Kemal ile tanışmış ve resmen onun "yaveri" olmuştur. Ardından Filistin Cephesi'ne geçmiş, orada tekrar Mustafa Kemal'in yanında bulunmuş ve onunla Diyarbakır'a gelmiştir. Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesinden ve Ankara'ya geçmesinden sonra Ekrem Cemil Paşa, Diyarbakır'da Kürdistan'ın istiklali için çalıştığı gerekçesiyle 1922'de tutuklanıp Ankara'ya gönderilmiştir. Ancak Ankara'da "garip bir şekilde" İstiklal Mahkemesi tarafından beraat edilmiştir.¹⁹

Şeyh Said Hadisesi esnasında Diyarbakır'da bulunan Ekrem Cemil Paşa, hadiseden sonra tutuklanmıştır. Seyyid Abdülkadir gibi İslâm âlimleri İstanbul'dan getirilip Diyarbakır'da idam edilirken; Ekrem Cemil Paşa, üç yıllık bir tutukluluktan sonra, bütün Kürt çevrelerini hayrette bırakacak şekilde diğer akrabalarıyla birlikte serbest bırakılmıştır. İddiaya göre, Mustafa Kemal'in Türk Tayyare Cemiyeti'ne bir uçak alma karşılığında serbest kalan Ekrem Cemil Paşa ve akrabaları Suriye'ye geçmiştir. Orada Fransızların sadık dostları

¹⁹ Hadisenin garipliği, söz konusu dönemde İstiklâl Mahkemelerinde yargılanan Kürtlerin ekseriyetinin idam edilmesinden kaynaklanmaktadır.

arasında yer almış, Fransızlarla bir dönem arası açılıp sürgün edildiyse de, Suriye'ye ilk traktörü getiren adam olacak kadar zenginleşmiştir.²⁰

Ekrem Cemil Paşa, Kürtlerin İslâm ile yaptığı kader birliğini “tarihin tanıklığına” başvurma iddiasıyla geçersiz kılmak ve yerine Batıcı-laik bir ulus oluşturmak istemiştir. Ancak tarihsel süreçte Kürtlerin İslâm ile kaybettikleri ciddi bir unsur elde edemeyince, seküler tarih inşasında sıklıkla kullanılan “uydurma geleneği”ne başvurmuştur. Bu bağlamda, Ekrem Cemil Paşa, hiçbir ciddi tarihi kaynak gösterme gereği duymadan; Arapların Kürtleri kılıç zoruyla Müslümanlaştırdığı, Diyarbakır'ın fethinde Kürtlerin büyük katliamlara maruz kaldığı ve Hz. Ömer'in Kürtlerin dillerini Kürtçe konuştukları için makasla kestiği gibi tarih bilimine ve akla aykırı iddialar ileri sürmüştür.²¹

Şam Ekolünün laikleşmeye dönük argümanları, daha sonra yeni jenerasyon Batıcı Kürt kadrolar tarafından esas alınmış ve İslâm'a karşı sürekli olarak dillendirilmiştir.

2.2. Talabani Ekolü

Kürtlerin laikleştirilmesine dönük çabalarda önemli katkı sahiplerinden biri de, Celal Talabani'dir. Raporumuzda kendisine atfen “Talabani Ekolü” olarak adlandırdığımız eğilim, Irak ve Suriye Kürtleri arasında laikliğin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır.

Kürtler arasında Kadiri Tarikatının en önemli temsilcilerinden Talabani ailesine mensup olan Celal Talabani, bu geleneksel konumu aracılığıyla Kürt halkının teveccühünü kazanmıştır. Ancak Celal Talabani, halk arasında bilinen kimliğine karşıt yönde bir yol edinmiş ve gençler başta olmak üzere Kürt halkını “sosyalizm üzerinden” laikleştirmeye çalışmıştır. Talabani Ekolü, Kürtleri laikleştirme hedefine yönelik olarak halkla temas kurma ve elit kesimin ötesinde toplumsal bir taban oluşturma açısından bilinen ilk örneği oluşturmaktadır. Bu husus, Talabani Ekolünün önemini göstermektedir. Zira laiklik olgusunun toplumda sadece Batıcı bir ekiple sınırlı kalmayarak geniş kitlelere yayılması, toplumsal değişme açısından kritik bir eşik olarak görülebilir. Bu bağlamda Celal Talabani, Kürtlerin toplumsal yapısını bir bütün olarak değiştirmeye dönük bir projenin önde gelen uygulayıcılarından olmuştur.

²⁰ <http://www.dogruhaber.com.tr/haber/5720-hz-omer-ra-ve-diyarbakirin-fethi-4/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

²¹ Ekrem CEMİL PAŞA: **Kürdistan Kısa Tarihi**, Doz Yayınları, İstanbul 1998.

1933 doğumlu olan Talabani, 1955 yılında Bağdat'ta Hukuk Fakültesi'nde eğitim görürken -daha sonra BAAS Partisi iktidarını oluşturacak- Arap sosyalistlerinden etkilenecek geleneksel dindar çizgiden sol-seküler çizgiye kaymıştır. 1960'lı yıllarda ise, Irak sosyalist BAAS Partisi ile yakın bir temas içinde olmuştur. Aynı dönemde Molla Mustafa Barzanî'nin Irak Kürdistan Demokrat Partisi (KDP-I)'ne yönelmiş, ailevi konumu ve güçlü hitabetiyle partinin gençlik kollarında etkili olmaya başlamıştır. Ancak Barzanî, Celal Talabani'nin gençler arasında sosyalizmi yayma girişimlerinden rahatsız olmuş ve onu partiden uzaklaştırmıştır.

1970'li yılların başında Suriye'ye geçen Talabani, Suriye Sosyalist BAAS Partisinin sağladığı imkânlarla, Suriye Kürtleri arasında özellikle gençler üzerinden sosyalizmin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kürtlerin en dindar kesimini teşkil eden Suriye Kürtleri arasında, Şam Ekolü ile bağlantılı ama onun elit yapısını aşarak halka açılan laik bir yapı oluşturmayı başarmıştır. 1975'te Irak Kürdistanı'ndaki Marksist ve sosyalistleri buluşturan çatı yapı olarak YNK/KYB (Yekitiy Niştimaniy Kürdistan/Kürdistan Yurtseverler Birliği)'yi kuran Talabani, Irak Kürtlerini sosyalizm aracılığıyla laik bir çizgiye çekmiştir. Körfez Savaşı sonrasında Irak şekillendirilirken de, Kürtlerin laik cephe içinde görülmesinde en önemli pay Celal Talabani'nin olmuştur.

Hem Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde hem de Irak'ın genelinde laiklik mücadelesi veren Talabani'nin partisi, kendi bünyesinden -yine sosyalist eğilimli- Goran Hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte zayıfladı ise de, bu yöndeki faaliyetlerine yoğun bir şekilde devam etmektedir. Özellikle Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yeni anayasasına yönelik yapılan tartışmalarda KYB'nin tutumu dikkate değerdir.

Goran Hareketi, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Anayasa Taslağı tartışmalarında²² İslâm Şeriatını Kürt halkının bir gerçeği olarak gördüğünü ilan ederken, KYB taslak konusunda geleneksel laik çizgisini sürdürmektedir. KYB'nin sosyalizm anlayışı, bugün için sadece laik-çağdaş çizgiye sahip çıkma olarak kendisini göstermekte; Irak Kürdistanı'ndaki PKK uzantıları ve herhangi bir partiye üye olmayan çağdaşlık iddiasındaki elit bir kesimle işbirliği içinde bir görünüm arz etmektedir.

²² Anayasa taslağı tartışmalarında KDP (Irak Kürdistan Demokrat Partisi) siyasi büro sekreteri Fazıl Mirani ise, "Kürdistan halkının yüzde doksanı Müslümandır. Bölgesel anayasanın hazırlanmasında Müslüman çoğunluğa saygı duyulmalı. Bununla birlikte azınlığın hakları da korunmalıdır" demiştir. <http://ekurd.net/kdp-kurdistan-constitution-should-respect-muslims-2015-07-12> Erişim Tarihi: 09.04.2016

Irak Kürtlerine yönelik laikleştirme emellerinin önemli göstergelerinden biri de, “Kürdistan Laiklik Merkezi” adı altında faaliyet yürüten kuruluştur. Kuruluş, Talabani ve KYB ile resmi bir bağı olmasa da; Talabani Ekolünün hazırladığı zemin üzerinden hareket etmekte ve ekolle ideolojik hedef birliğine sahip bulunmaktadır. Nisan 2015’te Süleymaniye kentinde Gona Saed²³ başkanlığında kurulan Kürdistan Laiklik Merkezi, açıktan laikliği ideal bir sistem olarak tasvir etmekte ve Kürtlerin mutlak surette laikleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Söz konusu merkez; Kürdistan bölgesinde,

- Devlet işlerini İslâm’dan tamamen uzaklaştırmak ve İslâm’ı anayasanın dışında tutmak,
- Medeni Kanun ve Ceza Kanunu üzerindeki İslâmî etkileri yok etmek ve bu kanunları laik bir anlayışla yeniden yazmak,
- İslâmî eğitimden bağımsız laik bir eğitim meydana getirmek,
- İslâmî kurumların devletten destek almasına son vermek gibi amaçlarla kurulmuştur.²⁴

Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin hazırlamış olduğu anayasa taslağına karşı “Laik Bir Anayasa İçin Evet” kampanyası başlatan Kürdistan Laiklik Merkezi Başkanı Gona Saed, İslâm karşıtı Batılı bir siteye verdiği röportajda, laikliğin Bölgesel Yönetim’in anayasası için hayati bir öneme sahip olduğunu ileri sürerek; “Bölgesel Anayasa taslağının 6. maddesinde İslâm’ın bölge halkının büyük çoğunluğunun dini olduğu ve mevzuat için kaynak olduğu belirtilmektedir. Aynı maddede, İslâm’ın değişmez hükümlerinin ne olduğu belirtilmeden hiçbir yasanın İslâm’ın değişmez hükümleri ile çelişmeyeceğini ifade etmektedir. 30. maddede de Hıristiyan, Yezidi, Şebek, Kakai gibi dini azınlıkların kendi bireysel dini statülerini korumalarına izin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Biz ise, ‘Laik Bir Anayasa İçin Evet’ kampanyasıyla 6. maddenin kaldırılmasını talep ediyor, din ile devleti eğitimde ve yargıda birbirinden ayıran bir anayasa yapılması çağrısında bulunuyoruz.” demiştir.²⁵

Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani’nin Suudi Arabistan’ı andıran bir yönetim kurmak için uğraştığı propagandasını yapan²⁶ Kürdistan Laiklik Merkezi, Temmuz 2015 tarihinde ise, Kürdistan Bölgesi’nde laikliğin desteklenmesi için uluslararası güçlere

²³ Gona Saed, aynı zamanda İngiltere’de bulunan “Kürt ve Ortadoğu Kadınları Organizasyonu” için çalışmaktadır.

²⁴ <http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2015/06/30/support-the-kurdistan-secular-centre-ksc/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

²⁵ <https://www.clarionproject.org/analysis/why-secularism-vital-kurdish-constitution> Erişim Tarihi: 09.04.2016

²⁶ https://www.facebook.com/Kurdistan-Secular-Centre-KSC_369319403272604/timeline?ref=page_internal Erişim Tarihi: 09.04.2016

çağrıda bulunmuştur. Yapılan çağrıda, eğitim sisteminde dinin büyük bir rolünün bulunduğu belirtilerek; bölgesel sistemi, evlilikte ve boşanmada kadın erkek eşitliğini ihlal etmek, çocuk evliliğini ve istek dışı evliliği teşvik etmek, kadınları zina suçlamasıyla cezalara maruz bırakmak ve dolayısıyla kadına yönelik şiddet mekanizmasının içerisinde bulunmakla itham etmektedir.²⁷ Böylelikle söz konusu kuruluşun Batı kamuoyuna, Bölgesel Yönetimin bazı geleneksel yaklaşımlarının yerine kendileri gibi seküler güçlerin “daha makul” bir pozisyonda oldukları mesajını iletmiş görülmektedir.

Irak Kürdistan Bölgesi’nde laik çevrelerin talepleri, cuma namazının yasaklanmasını isteyecek kadar ileri bir boyuta varmıştır. Al Arabiya’da yer alan bir habere göre, Mart 2016’da Süleymaniye’de bir grup laik ve feminist, gösteri yaparak cuma namazının yasaklanmasını istemiştir.²⁸

Batı medyasında Irak Kürtleri ile ilgili haberlere ve makalelere bakıldığında ise, Iraklı Kürtlerin Batı yanlısı ve laik bir müttefik olduğuna dair bir yaklaşımın söz konusu olduğu görülmektedir.²⁹ Iraklı Kürtlerin kendilerini yeterince seküler gördükleri³⁰ ancak bu özelliklerine rağmen, Batı tarafından yeterince desteklenmediklerine dair şikâyet ettikleri bile dile getirilmektedir.³¹

Irak Kürtleri arasında laikleşme temayülünün öncüsü Talabani ve çevresinin çalışmalarıdır. Talabani’nin Irak yeniden şekillenirken Batı kamuoyuna yönelik olarak yaptığı, “Kürtler, Irak’ın laik kalmasında yana” minvalindeki lobi çalışmaları; bugün Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin bağımsızlık iddiasının önündeki önemli engellerden biri olarak durmaktadır. Zira Batı, Irak’ın laik kimliğinin korunması için Kürtlerin Irak’ın bütünlüğü içerisinde kalmasını zorunlu görmektedir. Hatta bazı analistler, çoğu laik olan Kürtlerin, Irak’ın İslâmî kimliğinin önüne geçilmesinde laik Şii ve Sünni partilerle ortak olabileceğine işaret etmektedir.³²

²⁷ <http://www.secularism.org.uk/news/2015/07/kurdish-secularists-appeal-for-international-support> Erişim Tarihi: 09.04.2016

²⁸ <https://www.alarabiya.net/articles/2011/01/14/133450.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

²⁹ <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-iraq-facing-a-new-reality-kurdish-leader-tells-kerry-20140624-story.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

³⁰ <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/diaspora-returns-to-build-iraqi-kurdistan> Erişim Tarihi: 09.04.2016

³¹ https://www.washingtonpost.com/opinions/the-kurdish-forces-confronting-the-İslamic-state-need-help-from-the-united-states/2014/08/06/2d05fcf6-1d81-11e4-ab7b-696c295ddfd1_story.html Erişim Tarihi: 09.04.2016

³² <http://www.cfr.org/iraq/role-kurds-iraqi-politics/p9615> Erişim Tarihi: 09.04.2016

2.3. İran Marxist Hareketi

İran Kürdistanı'nın ilk önemli siyasi gücü İran Kürdistan Demokrat Partisi (KDP-İ), 1945'te İslâm âlimi Kadı Muhammed önderliğinde geleneksel dindar bir siyasi yapı olarak kurulmuştur. Kadı Muhammed, 1948'de idam edildiğinde, vasiyetinin ilk maddesinde; "Allah'a, Peygambere (Allah'ın selamı üzerine olsun) ve Allah'ın yanında olan her şeye inanın, iman edin, dini vecibeleri yerine getirmede güçlü olun." demiştir.³³

Kadı Muhammed'in idamından sonra KDP-İ, zaman içerisinde laik bir çizgiye evrilmiştir. Partinin İran dışına çıkan liderleri ancak 1966'da dönebilmiş ve yeni süreçte KDP-İ, "İran için demokrasi, Kürdistan için otonomi" sloganı ile İran'ın güçlü Marksist-Leninist-Stalinist "Tudeh Partisi" ile birleşmiş, bu partiyle birlikte 1968'e kadar İran Şahı'na karşı savaşmıştır.

İran'da 1979 yılında gerçekleşen devrimden sonra, İran istihbaratı tarafından öldürüldüğü iddia edilen KDP-İ'nin liderleri Dr. Abdurrahman Kasımlı (1989) ve Dr. Sadık Şerefkendi (1992) gibi isimlerin yokluğunda oluşan boşluk, partiyi önemli ölçüde güç kaybına uğratmıştır.

İran KDP'si, süreç içerisinde Irak KDP'si (KDP-I) ile yakınlaşarak geleneksel bir çizgiye yaklaştı ise de; sol-laik rengini hâlâ korumaktadır. KDP-İ, İran'da laik bir sistem öngören İran Ulusal Direniş Konseyi'nin üyesi olarak faaliyet göstermektedir.

İran Kürdistanı'nda 1969 yılında, daha çok Irak'taki KYB'yi andıran, geleneğe uzak, şehirli ama Maoçu olan Kürdistan Diriliş Topluluğu (Komeleyê Jiyanêwê Kurdistan) KOMELA adında bir siyasi parti daha kurulmuştur. Aslında 1943'te yine İran Kürdistanı'nda aynı adla kurulan geleneksel partinin devamı görünen KOMELA, bugün klasik İslâm karşıtı çizgide seküler-ulusal-sol tandanslı siyaset yapmaktadır. İran'ın laikleştirilmesi partinin ana hedefleri arasında yer almaktadır. Partinin lideri Dr. Abdullah Muhtadi, Kasım 2015'te Washington Kürt Enstitüsü'ne verdiği bir demeçte, partisinin Congress Of Nationalities For A Federal Iran (Federal İran İçin Milliyetler Kongresi) üyesi olduğunu ve hedeflerinin Arapları, Belucileri, Türkmenleri, Ahvazlıları ve kimi Azerileri buluşturarak laik, demokratik bir İran olduğunu beyan etmiştir.³⁴

³³ <http://www.nasname.com/a/qazi-muhammedi-saygiyla-aniyoruz> Erişim Tarihi: 09.04.2016

³⁴ <http://www.komala.org/english/secretary-general/item/96-interview-with-mr-abdullah-mohtadi-the-secretary-general-of-the-komala-party-of-iranian-kurdistan.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

Abdullah Muhtadi, 2014'te katıldığı “Kürtler İçin Adalet” başlıklı konferansta ise, İran Kürtlerinin amacının köktencilığe karşı laik-demokratik bir İran olduğunu ve İran'ın ancak bu şekilde barışa ulaşacağını iddia etmiştir.³⁵

İran Kürdistanı'nda kurulan yukarıdaki iki partinin geçirdiği dönüşüm, Kürtlerin geleneksel çizgiden laik çizgiye doğru yönlendirildiklerini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

İran Kürdistan'ındaki diğer etkin bir parti ise, 2003'te PKK mensubu Hacı Ahmedî'nin kurduğu PJAK (Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê- Kürdistan Özgür Yaşam Partisi)'tir. Parti KCK (Koma Civakên Kurdistan-Kürdistan Demokratik Konfederasyonu) üyesidir. KOMELA ile yakın bir çizgidedir ancak ondan farklı olarak Marksist-Leninist-Stalinist bir çizgide laik İran için mücadele etmektedir.³⁶

2.4. Avrupa Diasporası

Kürtlerin Batı'ya öykünerek seküler bir topluma dönüşmesi gerektiğini dile getiren çevreler, çeşitli sebeplerle başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın önemli ülkelerine yerleşmiştir. Böylelikle Avrupa'da “Kürt Diasporası”³⁷ olarak adlandırılan önemli bir kesim ortaya çıkmıştır. Bu kesim, seküler yaşam tarzıyla Batı ile kaynaşmış; kendilerinden sonra Avrupa'ya eğitim ve çalışma amaçlı gelen ya da siyasi sebeplerle Avrupa'ya sığınan Kürtlerin seküler bir yaşam tarzı ve örgütlenme biçimine yönelmelerine ön ayak olmuştur.

Kürtlere yönelik Avrupa'daki seküler çalışmalar, 1983'te Kendal Nezan ve arkadaşları tarafından kurulan “Paris Kürt Enstitüsü” ile ileri bir boyuta taşınarak kurumsallaştırılmıştır.³⁸ Enstitü, laik bir eksenle Kürt dili ve tarihi çalışmaları yapmakla kalmamış; başta Irak Kürdistanı'ndaki partiler olmak üzere Kürt siyasetçilerin, Fransa eski Cumhurbaşkanı François Mitterrand gibi Batı'nın önemli şahsiyetleri ile irtibat kurmasını sağlamıştır. Ayrıca

³⁵ <http://www.komala.org/english/secretary-general/item/92-abdulla-mohtadi-secretary-general-of-the-komala-party-of-iranian-kurdistsans-speech-in-international-conference-on-justice-for-iran%C2%B4s-kurds-in-hauge.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

³⁶ <http://www.newsmax.com/t/newsmax/article/3425570> Erişim Tarihi: 20.04.2016

³⁷ Şüphesiz ki, “Kürt Diasporası”nın tamamı seküler karakterde değildir. Ancak Avrupa'ya yerleşen ilk kadroların laik-ulusalcı bir kimliğe sahip olmaları dolayısıyla; örgütlülük, görünürlük ve etkinlik açısından seküler Kürt göçmenler daha fazla yoğunluktadır. Ayrıca göç ettikleri ülke yönetimlerinin sağladıkları olanaklarla bu kesim, yeni gelen göçmen kitlesini etkileyebilme imkânını elde etmiştir denilebilir.

³⁸ <http://www.institutkurde.org/en/institute/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

Enstitü, 1994-95'te Fransa'nın hakemliğinde Irak Kürdistan Bölgesi'nin³⁹ iki etkili partisi PDK ile YNK'yi bir araya getirmekte önemli bir rol oynamıştır.⁴⁰

Diasporanın etkili olduğu diğer bir ülke ise, İsveç'tir.⁴¹ İsveç'te 1996'da kurulan "Stockholm Kürt Enstitüsü",⁴² seküler bir Kürt kültür ve sanatının üretilmesi yönünde çalışmaktadır. Bu enstitünün yanı sıra "İsveç Kürdistan Kadın Federasyonu" gibi çok sayıda kuruluş, İsveç kurumları ile doğrudan bağlantılı olarak Kürtlerin sekülerizme yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Başta İsveç PEN Kulübü olmak üzere İsveç vakıfları ile önemli ilişkiler geliştiren özellikle PKK dışındaki sosyalist yapılanmalar, Avrupa'daki Kürtlerin sekülerleşmesine katkı sunmakla birlikte; Kürtlerin tamamına yönelik "seküler bir Kürt edebiyatı"nın oluşması hususunda da çabalamaktadır. Çeşitli yazarlarca piyasaya sürülen seküler edebiyat ürünleri, Kürtlerin geleneksel edebiyatlarından uzaklaşıp, Batı tipi laik bir edebiyata yönelmelerine yol açmaktadır.⁴³

2.5. Türkiye'de Türk Solu Menşeli DDKO ve Sonrası Laikleştirme Çalışmaları

Osmanlı'nın Batıcılığa döneminden itibaren, Türkiye'de Kürtlere öncülük edebilecek nitelikte olan İslâmî şahsiyetler, idamlar ve sürgünler yoluyla siyasi ve sosyal temsilden uzaklaştırılmıştır. Tek parti dönemi boyunca ise, hak talepleri Şeyh Said, Dersim ve Zilan gibi katliamlarla karşılık bulan Kürtler, Demokrat Parti iktidara gelinceye dek adeta kabuğuna çekilmiştir.

Demokrat Parti'nin Kürtlere sağladığı -tek parti dönemine nazaran- bazı imkânlar neticesinde, Kürt ağa ve eşrafının çocukları bir yandan eğitim görme imkânı elde ederken, diğer yandan siyasi temsil hususunda tekrar görünürlük kazandı.⁴⁴ 1960 Darbesinden sonra

³⁹ Enstitünün kurucusu Kendal Nezan, Irak Kürdistanı'nda medyanın seküler bir renge bürünmesinde de aktif görev almıştır.

⁴⁰ <http://t24.com.tr/haber/kendal-nezan-30-yilda-kurt-diasporasi-cok-buyuk-bir-mesafe-kat-etmistir,245923>
Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁴¹ Fransa'nın Paris ve İsveç'in Stockholm kentlerinin yanı sıra, Almanya'nın Berlin ve Belçika'nın Brüksel kentlerinde de, bu iki enstitü ile aynı amaçlarla kurulmuş olan ve benzer etkinlikler yürüten "Berlin Kürt Enstitüsü" ve "Brüksel Kürt Enstitüsü" bulunmaktadır.

⁴² Stockholm Kürt Enstitüsü, 2006 yılında Diyarbakır'da İsveç'in "Olof Palme Uluslararası Merkezi"nin desteğiyle çocuk kitapları hazırlayarak dağıtmıştır.

⁴³ Mehmet UZUN: **Bir Dil Yaratmak**, Yayına Hazırlayan: Abidin Parıltı, İthaki Yayınları, İstanbul 1997, s. 174.

⁴⁴ Bu süreçte yaşanan travmaların da etkisiyle siyasi alanda, "milliyet adına; Kürtçe konuşabilmeyi, din adına; ezanın aslına döndürülmesini" yeterli gören, bu alanlarda yeni bir girişimi tehlikeli bulan, bir bakıma milletvekilliği koltuğuna karşılık her tür istemden vazgeçen "Kürt sağ politikacı" denilebilecek bir profil de ortaya çıkmıştır.

ise, Kürtçenin yasaklanması başta olmak üzere Kürtlerin tabii hakları tekrar ihlal edilmeye başlandı. Bu süreçte Türkiye Kürtleri iki kulvarda örgütlenmeye girişti. Bir kısmı Türkiye İşçi Partisi (TİP) içerisinde sosyalistleşirken; diğer kısmı geleneksel Kürt milliyetçiliği üzerinden Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP)'ni kurdu.⁴⁵

1970'li yıllara gelinirken “Kürt sağı” olarak nitelenen kesimlerin önde gelen kadroları suikastlar ve tutuklamalarla tasfiye edilirken⁴⁶; TİP içerisindeki sola eğilimli Kürtler ise, geleneksel çevrelerinin de desteğini alarak ilkini 1967 yılında gerçekleştirdikleri “Doğu mitingleri” aracılığıyla önemli bir ivme kazandı. 1969 yılında ise, bizzat TİP Başkanı Mehmet Ali Aslan'ın girişimleriyle -içerisinde bazı sağ kadrolar olsa da- sosyalist tandanslı Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kuruldu. DDKO, dönemin Kürt sosyolojisinin yansımalarını taşısa da, esasen Türk solunun etkisiyle şekillendi.⁴⁷ Böylelikle Kürtler arasında laiklik temelinde “ulusal sol” denilebilecek bir yapılanmanın öne açılmış oldu.⁴⁸

Kürtler üzerinden geliştirilmeye çalışılan laikleştirme projeleri için DDKO'nun özel bir önemi bulunsa bile, kuruluşun sadece bir “ara form” olarak görüldüğü ileri sürülebilir. Zira DDKO'nun kadroları TİP ile ilişkilerine rağmen hâlâ “yeterli düzeyde” seküler görülmemektedir. DDKO, 1971 yılında gerçekleşen darbeden sonra Kürt milliyetçiliği yaptığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Bünyesinden ise birçok Kürt sol fraksiyon türemiştir. Türeyen bu örgütler, Kürtleri, dine karşı “Aydınlanmacı” bir bakış açısına sahip olan sosyalizm üzerinden⁴⁹ laikleştirme girişimlerini yoğunlaştırmıştır.

⁴⁵ TKDP'nin kuruluşuna, Irak Kürdistanı'ndaki Molla Mustafa Barzani öncülüğündeki hareketlenmenin de ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Hatta Irak KDP'sinin Türkiye'deki uzantısı olarak bile görmek mümkündür.

⁴⁶ Örneğin, *Faik Bucak* ve *Sait Elçi* gibi geleneksel Kürt milliyetçileri suikasta uğramıştır. Faik Bucak, 1966 yılında fail-i meçhul bir cinayete kurban giderken; Sait Elçi ise, TİP ve DDKO tarihinde etkin bir isim olan ve Kürt milliyetçiliğinin sola kaymasının baş mimarı olarak gösterilen “Dr. Şivan” lakaplı Sait Kırmızıtoprak tarafından infaz edilmiştir. Böylelikle “Kürt Sağı” tasfiye edilirken, “Kürt Solu” ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. (<http://www.dogruhaber.com.tr/yazar/abdulkadir-turan/4861-kurt-sagi-problemi/>) Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁴⁷ DDKO üyelerinin sol ellerini havaya kaldırmış bir şekilde “Anıtkabir ziyareti”nde bulunmuş olmaları, bu tespiti destekler mahiyettedir.

⁴⁸ Kürtler arasında seküler ulusal sol hareketlerin ortaya çıkmasında Kürt sağının sadece tasfiye edilmesi değil, ideolojik açıdan yetersiz oluşu da etkili olmuştur. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu'daki idare kuruluşlarınca İstanbul'da bulunan Doğulu gençlere barınma imkânı sağlamak için kurulduğu ifade edilen “Dicle Öğrenci Yurdu”nun da etkileri göz ardı edilmemelidir. Yurdun Fahri Başkanı, Kürtler hakkında ünlü tehcir raporlarını yazan İnönü'nün I. Umum Müfettişi *Abidin Özmen*'dir. Musa Anter ise, yurt içerisinde etkili bir konuma taşınmıştır. Böylelikle İstanbul'a gelen geleneksel anlayıştaki Kürt gençleri, tedrici bir şekilde sol üzerinden laikleştirilmeye başlanmıştır.

⁴⁹ Sosyalizmin dine karşı konumlanması, sadece Aydınlanma Düşüncesinden kaynaklanan teorik bir sorun değildir. Sosyalizmin dünyadaki uygulama biçimleri de, “din karşıtı” çizgide olmuştur. Bu bağlamda, Kürtlerin laikleştirilmesine dönük projelerde sosyalizm önemli bir araç olarak görülmektedir. Ancak, son dönemlerde sosyalizme ek olarak sosyal demokrasi bağlamında bir “liberallik” üzerinden de Kürtlerin seküler bir düşünceye sevk edildiği görülmektedir.

Kürtleri laik bir toplum haline getirmeye yönelik çabalara önemli katkı sağlayan isimlerden biri de, Yalçın Küçük'tür. Yalçın Küçük, 1960 darbesinden sonra teşekkül eden Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nda çalıştı ve "Uzun Vadeli Planlar Şubesi Müdürlüğü" yaptı. DPT, devlet için fikir ve proje üreten dönemin en önemli "sosyal mühendislik" merkeziydi. Küçük de, DPT'de Kürtlerin 27 Mayısçı kadroların ideolojik kimlikleri doğrultusunda şekillendirilmesi için "uzun vadeli planlar" geliştirdi. Tasarladığı planları, önce TİP aracılığıyla, daha sonra ise Abdullah Öcalan ve PKK örgütü üzerinden yürürlüğü koydu.

Yalçın Küçük, Kürtlerin PKK üzerinden "Sol Kemalizm"e bağlı olduklarını iddia etmiş ve böyle kalmaları için çaba harcanması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁰ Kürtlerdeki İslâmî köklerin ne denli güçlü olduğunu bilen Küçük, projelerinin akamete uğraması durumunda oluşacak boşluğun dindar Kürtler tarafından doldurulacağı endişesine kapılmıştır. Kürtlerin İslâm üzerinden meşru hak taleplerini engellemeye ve Türkiye'nin laikliğini Kürtler üzerinden garantiye almaya dönük şu cümleleri ifade etmiştir: "Kürt sorunu, Kürtlere bırakılmayacak kadar önemlidir. Kürtlerin kendi başlarına bırakırsanız ya davulcuya ya da zurnacıya kaçarlar."⁵¹ PKK üzerinden Kürtlerin yönelimlerine nasıl tesir ettiğini ve kendince başarılı olduğunu ise şu cümlelerle ifade etmiştir: "Savcı bey, benim soyadım Küçük ama ben bu devlet için büyük işler başardım."⁵²

2.5.1. Kürtleri Laikleştirme Çabalarının Zirvesi: PKK Hareketi ve Uzantıları

TİP içerisinden çıkan DDKO'nun mahkeme kararıyla kapatılmasından sonraki süreçte Özgürlük Yolu (PSK), Rızgari, Ala Rızgari, Tekoşin, Kawa, KUK ve PKK gibi sosyalist Kürt örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Ancak 1980 darbesinden sonra, PKK, kendisiyle ideolojik akrabalıkları olan bu Kürt gruplarını silah yoluyla tasfiye etmiş ve Kürtlerin "laikleştirilme vazifesini" büyük ölçüde tek elden yürütmeye başlamıştır. Öncelikle ağalık ve şeyhlik üzerinden "feodal yapıyı" hedef aldığını iddia eden PKK, daha sonra bir bütün olarak İslâm'ın Kürtleri geri bıraktığı tezini işlemeye girişmiştir.

PKK, Kürtlerin yıllarca yaşadığı mağduriyetleri istismar ederek kitleselleşmiş; Kürt halkının tarihi ve kültürel yapısının esas harcı olan İslâm'ın tasfiye edilerek yerine seküler ideolojilerin ikame edilmesi projesini ise ustalıkla gizlemeyi başarmıştır. Başka bir ifadeyle,

⁵⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=04lhNMCT5g8> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁵¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Kbvc027AAX8> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁵² <http://m.nerinaazad.com/news/life/politics/yalcin-kucukun-bayragi-nursel-aydoganin-elinde> Erişim Tarihi: 09.04.2016

kitlelere “Kürt” ambalajıyla sunulan fakat içeriğinde “laiklik” bulunan yeni bir toplumsal yapı hedeflemiştir. Bu amacına yönelik olarak ise, bölgedeki dindar Kürtlere yönelik katliam, baskı, tehdit ve zorla göç ettirme gibi uygulamalara başvurmuştur.⁵³

PKK ve lideri Abdullah Öcalan, bir yandan Kemalist karakterde olan Türk solunun mirasına sahip çıkıp Yalçın Küçük ve Doğu Perinçek ile yakın ilişkiler kurarken; diğer yandan Şam Ekolünün Kürtlere dair İslâm öncesi mitolojik fikirlerini geliştirmeye çabalamıştır. Sümerler üzerine geliştirilen “farazi” iddialarla Kürtlerin İslâm algısını sarsmayı hedefleyen Öcalan, başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’ne yaptığı savunmada olmak üzere; Batı’nın İslâm dünyasını laikleştirme projesini en başarılı şekilde kendisinin uygulayabileceğini taahhüt etmiştir. Söz konusu savunmada Öcalan, Allah’ın varlığından, insanın yaratılışına; dinin kaynağından, peygamberlik ve ahiret kavramına kadar birçok noktada İslâm’a yönelik materyalist yaklaşımlarda bulunarak⁵⁴, İslâm dünyasının istenilen doğrultuda dönüştürülebilmesi için İslâm’ın inanç esaslarının yeniden materyalist bir yöntem aracılığıyla ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵⁵

PKK içerisinde Öcalan’ın yanı sıra diğer lider kadrolar da İslâm’a dair benzer görüşler serdederek, Kürtlerin seküler bir noktaya evrilmesi için çaba harcamaktadır. Bu bağlamda, 2014 yılında yayınlanan Murat Karayılan’ın “*Bir Savaşın Anatomisi-Kürdistan’da Askeri Çizgi*” adlı kitabında, Kürtlerin İslâm ile ilişkisine dair söyledikleri önem arz etmektedir. Karayılan, kitabında sıklıkla Kürtlerin asıl dininin Zerdüştlük olduğunu hatırlatmakta ve Zerdüştlüğü Kürtlerin öz kültürüyle özdeşleştirmekte; İslâmiyet’i kabul etmeyi ise, “Öz yaratım kültürünü yadsıyan yabancı kültürün zoraki asimilasyonlarla Kürt toplumsal hafızasının gözeneklerini tıkatması” olarak değerlendirmektedir. İslâm’ı “yabancı kültür” olarak kodlayan Karayılan, Nakşî-Halidî geleneği hedef alarak Kürtlerin “ümmeçî” anlayışının köleliğe sebebiyet verdiğini iddia etmekte ve Kürtlerin “sentezci” bir yaklaşımla “ulusal bir din” inşa etmedikleri için geri kaldıklarını ileri sürmektedir.

⁵³ PKK’nin ve Öcalan’ın, İslâm’a yönelik görüşleri arasındaki çelişkilerin, klasik “pragmatist” mantıktan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Örneğin, 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılıp ateist formdaki komünizm itibar kaybettiğinde ve Kürtler arasında daha fazla kiteselleşme ihtiyacı hissedildiğinde, kendisi de “katı laikçi” mantığa eleştiriler getirmeye başlamış ve dinin sosyalizmin amaçları için “bir araç” olabileceği yaklaşımını benimsemiştir denilebilir. En son Türkiye’deki iktidardan ötürü, Newroz bildirisinde “İslâm bayrağı altındaki bin yıla yakın ortak yaşam” gibi tespitler ya da “Mü’min kardeşlerim” gibi hitaplar, bu hususu yeterince izah etmektedir. Söz konusu yaklaşım, başta Mustafa Kemal olmak üzere, İslâm dünyasındaki neredeyse bütün “ulusalci” liderlerde görülebilir.

⁵⁴ Öcalan, Muazzez İlmiye Çığ ve Turan Dursun’un Sümerler ve İslâm diniyle ilgili bilimsellikten uzak ve demode iddialarını Kürtler üzerinden tekrar dolaşıma sokmuştur. Benzer görüşler, 1930’lu yıllarda Mustafa Kemal-Afet İnan’ın hazırladığı liselerde okutulan “Liseler İçin Tarih Kitabı” adlı eserde de görülmektedir.

⁵⁵ Bu savunma, Mezopotamya Yayınları tarafından “Sümer Rahip Devleti’nden Demokratik Uygarlığa-AİHM Savunmaları” adıyla iki cilt halinde yayınlanmıştır.

PKK, Kürtler arasındaki İslâmî değerleri yıpratarak laikliğe zemin hazırlama girişimlerini, sadece silahlı örgütün lider kadrosu üzerinden de gerçekleştirmemektedir. Kendisinin “yasal uzantısı” konumunda olan siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri vasıtasıyla da laiklik lehine toplumsal değişmeyi teşvik etmektedir. Bu bağlamda, değişik isimlerde kurulmuş partilerde milletvekilliği ve yöneticilik yapmış olan önemli isimlerin açıklamaları dikkate değerdir.

DTP-DTK Eş Başkanlığı ile Diyarbakır-Van Milletvekilliği görevlerinde bulunmuş olan Aysel Tuğluk, Kürtlerin Kemalist ve laik bir kimlik⁵⁶ üzerinden kendilerini tanımlamaları gerektiğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Kemalist aydınlara ve seküler güçlere yönelik yaptığı çağrılarla⁵⁷ gündeme gelen Tuğluk, “Kurtarıcı motif, tarihsel imge Mustafa Kemal ve onun tarihsel eylemselliğinin büyüklüğü kendini gösterdi ve gösterecek. O bir mucizedir, ölümsüzdür. Uluslaşmada temel direktir” demiştir.⁵⁸ Ayrıca Tuğluk, Kürtlerin kurtuluşunu Kemalizm’de göstermekle de kalmamış; PKK’nin ve Öcalan’ın bölgedeki İslâmî hareketlerin güçlenmesini engelleme misyonunu üstlenerek “laikliğin güvencesi” haline geldiğini de ifade etmiştir.⁵⁹ Yine milletvekilliği yapmış ve PKK çizgisindeki kurumlarda önemli görevlerde bulunmuş Emine Ayna ise, Kürtlerin dini bayramlardan vazgeçebileceğini ancak Nevroz’dan vazgeçemeyeceğini söylemiştir.⁶⁰

PKK çizgisinde siyaset yürüten kadroların “laik sistemin korunmasına” yönelik söylemleri de oldukça önemlidir. DTP Eş Başkanlığı ile milletvekilliği yapmış olan Ahmet Türk, laik sistemin muhafazası için kendilerinin muhatap alınması gerektiğini, aksi takdirde “Kürt Haması”nın⁶¹ ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır.⁶² Benzer bir şekilde, eski milletvekili

⁵⁶ M. Hakan Yavuz’a göre, “Kürt kimliğinin sekülerleşmesi, sosyalist ideoloji ile kurulan ilişki sonucunda gerçekleşti. Alevi Kürtler, bu sekülerleşmede kritik bir rol oynadılar.” (M. Hakan YAVUZ: “Kurdish Nationalism in Turkey”, **Nationalism and Minority Identities In İslâmic Societies**, Editör: Maya Shatzmiller, McGill-Queens University Press, Montreal/Kingston 2005, s.229.)

⁵⁷ <http://t24.com.tr/yazarlar/ayssel-tugluk/kobaneden-sonra-cozum-sureci-ve-akpnin-tukenisi,10494> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁵⁸ <http://www.radikal.com.tr/radikal2/sevr-travmasi-ve-kurtlerin-empatisi-875023/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁵⁹ <http://www.radikal.com.tr/politika/turkten-de-kurtten-de-ozur-diliyorum-1126443/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶⁰ <http://www.haberturk.com/gundem/haber/63303-dini-bayramdan-vazgeceriz-nevruzdan-asla> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶¹ “Kürt Haması” kavramsallaştırmasını ilk kullanan isim, Emniyet Terörle Mücadele Dairesi’nde uzun yıllar görev yapmış olan Emre Uslu’dur. Uslu, ABD’nin Utah Üniversitesi’nde İngilizce olarak hazırladığı “The Transformation Of Kurdish Political Identity In Turkey/Türkiye’de Kürt Siyasal Kimliğinin Dönüşümü” (2008) adlı doktora tezinde ve daha sonra yazdığı birçok makalede, “Kürt Haması”na vurgu yapmaktadır. Uslu, Filistin örneği üzerinden seküler Kürt kimliğinin İslâmîleşmeye evrileceğini ve bunun da Hizbullah üzerinden gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Uslu’nun buradaki amacının, gerek -Yahudilerin etkin olduğu- küresel sistemi gerekse devlet aklını harekete geçirerek, Kürtlerin temsilinin “seküler ulusal-sol” karakterde kalması yönünde tedbirler almaya dönük olduğu söylenebilir. Zira kendisi verdiği röportajlarda bu hususu açıklıkla dile

Hasip Kaplan, “Şunu herkes çok iyi bilmeli ki, biz olmasak Güneydoğu’da şeriat öne çıkar. Laikliğin gerçek kalesi bizleriz. TSK’nın laiklik söylemi ile bizim laiklik söylemimiz örtüşmektedir. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi’nde DTP laiklik konusunda bir sigorta görevi görmektedir. Laikliği kim koruyacak? Bizden başka kim koruyacak? Çağdaşlığın, laikliğin bir nevi kalesi, savunucusu konumundayız” demiştir.⁶³ Murat Karayılan da, kendilerinin tasfiyesi halinde bölgenin İslâmî grupların merkezi haline geleceğini dile getirmiştir.⁶⁴

PKK ve uzantılarının laikliği öne çıkarma ve İslâmî gruplar bağlamında yaptıkları değerlendirmelerin referanslarını Batı’ya ait metinlerde görmek mümkündür. Graham E. Fuller ve Henri J. Barkey’in kaleme aldığı, Kürt sorununun 1980’den sonra içine girdiği süreci detaylı bir şekilde ve neredeyse tamamen laiklik merkezli ele alan “Turkey’s Kurdish Question/Türkiye’nin Kürt Meselesi” adlı eserde; HADEP’in Türkiye’nin kurucu yapısına (devlete) ideolojik olarak daha yakın olduğuna işaret edilmiştir.⁶⁵ Eserde Kürt sorununun İslâmcıların güçlenmesine yol açabileceğine temas edilmiş ve Kürt sorununun çözümünde PKK’ye yakın legal siyasi yapılara “Kürtleri temsil konumu” verilebileceğine işaret edilmiştir. Ayrıca dünyaca ünlü İngiliz The Economist dergisinde, 2006 yılında Danimarka’daki karikatür krizine tepki olarak Diyarbakır’da düzenlenen “Peygambere Saygı Mitingi”nin ele alındığı bir yazı, “Laik Türkiye’ye Gerçek Meydan Okuyuş” başlığıyla yayınlanmıştır. Söz konusu yazıda, laik Türkiye için en büyük tehdidin Kürtler olduğu vurgusu yapılmıştır.⁶⁶ Emre Uslu tarafından dile getirilen görüşlerin bu makaleden sonra ifade edilmesi, bu görüşlerin ardından Hizbullah’la bağlantılı oldukları iddiasıyla birçok kişiye yönelik operasyonların başlatılması ve operasyonların ardından Diyarbakır merkezli Mustazaflar ile Dayanışma Derneği (Mustazaf-Der)’nin kapatılması dikkat çekicidir.

Türkiye’deki sol ve seküler çevreler de, PKK üzerinden Kürt halkını laik cephenin bir bileşeni olarak göstermekte ve laikliğin Kürt kimliğinin doğal bir parçası olarak düşünülmesini teşvik etmektedir. Kürtler, geçmişte Yalçın Küçük ve Doğu Perinçek

getirmektedir. “Türkiye'nin önündeki en büyük tehlike, bir Kürt HAMAS'ının doğması.” (http://www.sabah.com.tr/pazar/roportaj/2010/02/28/kurt_hamasi_geliyor); Uslu, 2008 yılında Akşam Gazetesi’ne verdiği röportajda da, açılım sonrası bölgenin İslâmileşmemesi için “Nazilere uygulanan karantina” benzeri girişimlerin devreye sokulması gerektiğini belirtmiştir. (Söz konusu röportaj Akşam Gazetesi’nin internet sitesinden kaldırılmış bulunmaktadır.) Ayrıca bkz: <http://www.dogruehaber.com.tr/haber/157068-yeniden-cozum-sureci/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶² <http://www.ilkehaber.com/haber/dtpli-turkten-kurt-hamasi-uyarisi-897.htm> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶³ <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=25903> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶⁴ <http://arsiv.hurseda.net/print.php?id=3255> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁶⁵ Henri J. BARKEY and Graham E. FULLER: **Turkey’s Kurdish Question**, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, New York 1998, s.87.

⁶⁶ <http://www.economist.com/node/7855127> Erişim Tarihi: 09.04.2016

üzerinden laiklik operasyonlarına tabi tutulurken; günümüzde ise HDP içerisindeki bazı milletvekilleri ve sol basın öncülüğünde bu durum gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. PKK, LGBT-İ ve feminist hareketlerin marjinal tutumlarından, Batıcı çevrelerin “laikçi” eğitim taleplerine kadar geniş bir çerçevede seküler kesimlerle bir araya gelmektedir.⁶⁷

2.5.2. Bir “Seküler Ada” Tasarımı Olarak Rojava Bölgesi ve PYD

Suriye Kürtlerinin laikleştirme projesinde bulunduğu konum, oldukça önem arz etmektedir. Zira tarihsel olarak Suriye Kürtleri, Kürtler arasındaki -hatta dünyadaki- en dindar topluluk olarak gösterilebilir. Bu durumun yanı sıra, neredeyse bilinen tüm laiklik yanlısı Kürt kadroların da kesişme noktası Suriye olmuştur. Raporumuzun önceki bölümlerinde ifade edildiği gibi, “Şam Ekolü”nden Bedirhanlar ve Cemilpaşazadeler Fransız himayesinde Suriye’ye iltica etmiştir. Bu durum, aynı zamanda Suriye Kürtleri arasında laiklik tohumlarının atılışının da başlangıcını teşkil etmektedir.

Şam Ekolünün Batıcı-Laikçi fikirlerini Suriye’ye taşımasından sonra, Suriye Kürt bölgesinde “Cigerxwun” mahlaslı Molla Şeyhmus ön plana çıkmıştır. Medrese eğitim aldığı ve bir süre cami hocalığı yaptığı için “molla” sıfatını alan Molla Şehmus, daha sonra Marxist ideolojinin savunucu haline gelmiştir.⁶⁸ Bir dönem Suriye Arap Komünist Partisi’nin üyesi de olan Molla Şeyhmus, Kürtlerdeki ümmet fikriyatına doğrudan cephe almış ve Kürtlerin de komşuları gibi Batıcı-seküler-pragmatist bir çizgide hareket etmesini hedeflemiştir.

Suriye Kürdistanı’nda Cigerxwun ile aynı dönemde laiklik adına çalışmalar yürütecek olan ve muhtemelen Cigerxwun üzerinde de etkili olan isim, Celal Talabanî’dir. Talabani, 1970’li yıllarda Molla Mustafa Barzani’yle yaşadığı anlaşmazlık sonucu Suriye’ye geçmiş ve BAAS yönetimi kendisine bir karargâh tahsis etmiştir.⁶⁹ Suriye Kürtleri arasında ulusalcı-laik-sol çizgiyi daha sistematik hale dönüştürerek yaygın bir akım haline getiren Talabani; 1970’li yılların sonunda ve 1980’li yılların başlarında, Suriye Kürtlerinin seküler bir karakter kazanmasında kilit bir rol oynamıştır. Önce Abdullah Öcalan’ın Suriye rejimiyle bağlantısını kurarak ülkeye girişini sağlamış, sonra ise Şam ve Şam’ın işgali altındaki Lübnan

⁶⁷ Örneğin, İmam hatiplerin kapatılması, başörtüsünün eğitimde sınırlanması, din derslerinin kaldırılması gibi taleplerin dillendirildiği “laik eğitim mitingi”nde, Mustafa Kemal ve Abdullah Öcalan’ın resimleri beraber taşınmıştır. (<http://www.dunyabulteni.net/haber/321840/chp-ile-pkk-sempatizanlarini-laiklik-birlestirdi> Erişim Tarihi: 09.04.2016) Ayrıca PKK/HDP temsilcileri, İstanbul başta olmak üzere LGBT-İ gruplarının etkinliklerinde ön saflarda yer almaktadır. (<http://www.ensonhaber.com/taksimdeki-lgbt-yuruyusunde-chp-hdp-zinciri-2015-06-28.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016)

⁶⁸ Müfit YÜKSEL: **İslâmsız Kürdistan Hayali ve Ortadoğu**, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2015, s.175.

⁶⁹ <http://www.dogruhaber.com.tr/mobil/Makale.php?id=5571> Erişim Tarihi: 09.04.2016

topraklarında (Bekaa Vadisi), PKK karargâhlarının ve eğitim kamplarının kurulmasına katkı sunmuştur.

Suriye Kürtleri arasında Şam Ekolü ile başlayan, Cigerxwun ve Talabani ile devam eden seküler birikimi, 1980’li yıllardan itibaren Abdullah Öcalan liderliğinde PKK hareketi devrildi ve geliştirdi. Bir yandan Türkiye Kürtlerinin dönüşümünü hızlandırmaya çalışan PKK, diğer yandan Suriye Kürdistanı’nı tedrici olarak “laikliğin üssü” haline getirecek uluslararası projelerin uygulayıcısı olarak ön plana çıktı. Böylelikle Suriye Kürtleri, özelde Kürt Halkı, genelde ise İslâm dünyasının tamamı için bir “prototip” haline getirilmiş oldu.⁷⁰

PKK lideri Abdullah Öcalan’ın 1998 yılında Suriye’den çıkarılıp Türkiye’ye teslim edilmesi sürecinden sonra PKK kadroları, Suriye’de ayrı bir isimle örgütlenme ihtiyacı duydu. Bunun sonucunda PKK’nin bir uzantısı hükmünde olan PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat/Demokratik Birik Partisi) adlı örgüt, 2003 yılında Suriye Kürdistanı’nda kuruldu. PYD’nin kurucu kadrolarının aynı zamanda PKK mensupları da olmaları hasebiyle, Suriye rejimiyle önceden geliştirilen yakın ilişkiler arka planda devam ettirildi.⁷¹ Aynı zamanda PYD, 2011 yılında Suriye’de gerçekleşen ayaklanma sürecine kadar, Rojava’lı Kürt gençlerini PKK ile ortak kamplarda ideolojik ve askerî açıdan yetiştirdi.

2011 yılında Suriye’de isyan süreci vuku bulduktan sonra PYD, PKK’nin tarihsel özelliklerine uygun olarak; sabit ittifaklar yerine değişken stratejilere dayanan “pragmatist ve oportünist” bir yaklaşımla hareket etti. Rejimle kısmi bir uzlaşma gerçekleştirdi ve böylece rejim güçleri Kürtlerin yoğun olduğu yerlerin yönetimini PYD kadrolarına devretti. PYD bu süreçten sonra, Rojava’da önemli bir karşılığı olan özellikle *Mesud Barzani*’ye yakın ENKS gibi gruplar ve *Mişel Temo* gibi muhalif isimlere karşı geliştirdiği şiddet uygulamalarıyla faşizan bir baskı mekanizması kurdu.⁷² Böylece “kantonlar” olarak adlandırılan idari ve siyasi mekanizma üzerinden PYD, Rojava’da tüm “çoğulcu” retoriklerine rağmen “tekçi” bir yapı tesis etti.

⁷⁰ Suriye Kürtleri arasında seküler temayüllerin artmasının tek nedeni, uluslararası projeler ve solcu ekiplerin çalışmaları değildir. Eş zamanlı olarak, tasavvuf dergâhlarının ve İslâmî grupların ihmalkârlıkları sonucu “yerli bir İslâmî hareket”in teşekkül edememesi de, laiklik lehine önemli bir alanın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

⁷¹ Suriye BAAS sosyalist rejiminin yıllar boyu Kürtlere yaptığı zulüm ve insanlık dışı uygulamalara rağmen, kurulduğundan beri PKK ve türevlerinin söz konusu rejimle koordineli hareket ettikleri bilinmektedir.

⁷² Salih Müslim’in tefsir profesörü olan abisi Mustafa Müslim de, Rojava’daki baskı atmosferinden etkilenmiştir. Kendisi PYD’nin hâkimiyetiyle beraber Türkiye’ye göç ettirilmiştir ve hâlâ Rojava bölgesine giriş yapamamaktadır.

PYD, Suriye Kürdistanı'ndaki hâkimiyetine paralel olarak İslâm'la arasına önemli bir mesafe koyan laik bir Kürtlük inşasına girişmiştir. Bu bağlamda, eğitim kurumlarında dünyanın terk ettiği Marksist ideolojik bir yaklaşımın ürünü olan müfredatlar ve uygulamalarla Kürt gençlerini yetiştirmeye çabalamaktadır. Söz konusu okullarda, Abdullah Öcalan'ın resimleri bulunmaktadır ve kendisi bir tür “Atakürt” olarak vafedilmektedir. Öcalan'ın seküler bağlamdaki görüşleri de, taze dimağlara “amentü” gibi aktarılmaktadır. Böylelikle gelecek neslin bütünüyle seküler bir dünya tasavvuruna sahip olması hedeflenmektedir.⁷³

Suriye Kürtlerinin laikleştirme projesinin merkezine konumlandırılması, sadece PKK/PYD'nin ideolojik yaklaşımlarından da kaynaklanmamaktadır. Başta ABD, AB, Rusya ve İsrail gibi uluslararası güç merkezlerinin, Kürtleri “İslâm dünyasının yükselen seküler gücü” olarak tahayyül ettiğine dair ciddi emareler bulunmaktadır.⁷⁴ Özellikle IŞİD'in Kobani ve Şengal'e yönelik saldırıları sonrası Batı medyasında Kürtler, daimî bir şekilde laiklikle birlikte ele alınmaya başlanmıştır.⁷⁵

Batı medyasında, PYD'nin hâkimiyetinde olan Rojava bölgesi, İslâm dünyası içinde karma Batılı eğitimin uygulandığı, ateist gençlerin bulunduğu, Ramazan ayında orucun tutulmadığı “seküler bir ütopya” ve “laik bir ada” olarak sunulmakta;⁷⁶ erkek ve kız kardeşlerin, çiftçiler ve üniversite öğrencilerinin hep birlikte cihatçı ortak düşmana karşı “seküler sosyal reformlar için” silah tuttuğu bir yer olarak tasvir edilmektedir.⁷⁷ Ayrıca Batı medyasında yayınlanan haber ve makalelerde PYD/YPG'nin, laik bir devrim gerçekleştirdiği,⁷⁸ İslâmcı gruplara karşı Rusya ve ABD'yle ortak çıkarlara sahip yegâne grup olduğu,⁷⁹ Pentagon için askeri yapısı etkili tek laik müttefik olduğu⁸⁰, laik yapısının kendisini

⁷³ Hatta kamuoyunda ezan ve tesettürü yasaklamaya dönük uygulamaların olduğuna dair bazı iddialar bile gündeme gelmiştir. Ancak bu iddiaların doğruluğuna dair PYD yetkilileri resmi bir açıklama yapmamıştır. Bu nedenle ileri sürülen iddiaların ne derece gerçeği karşıladığı kuşkuludur.

⁷⁴ Çeşitli ülkelerden Batılıların YPG'ye katılması ve askeri mühimmat, eğitim ve koordinasyon noktasında Batılıların aktif konumu bu bağlamda değerlendirilmelidir. Ayrıca yakın zamanda PYD/YPG'nin Moskova, Prag ve Stockholm'da temsilcilikler açması da, Batılıların Rojava bölgesine dönük ilgisini açığa çıkarmaktadır.

⁷⁵ IŞİD'in Suriye ve Irak Kürdistanı'na yönelik saldırılarıyla ilgili çeşitli görüşler gündeme getirilmiştir. Bazı iddialara göre bu saldırılar, Batılı güçler tarafından Kürtlerin laikleştirilmesine dönük uygun bir “sosyo-psikolojik zemin” oluşturmak için gerçekleştirilmiştir. Zira IŞİD bahanesiyle PYD, laik bir söylemin çitasını yükseltmiş ve bölgesel düzlemde “ittifak edilebilecek seküler bir güç” olarak ön plana çıkarılmıştır.

⁷⁶ http://www.nytimes.com/2015/11/29/magazine/a-dream-of-utopia-in-hell.html?_r=0 Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁷⁷ <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/among-the-warriors-extraordinary-photos-portray-the-lives-of-the-kurdish-volunteers-resisting-isis-10299995.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁷⁸ <http://foreignpolicy.com/2013/02/04/syrias-secular-revolution-lives-on/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁷⁹ http://www.nytimes.com/2016/02/26/opinion/a-kurdish-convergence-in-syria.html?ref=collection%2Ftimestopic%2FKurds&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=latest&cont Erişim Tarihi: 09.04.2016

ABD ile potansiyel müttefik haline getirdiği⁸¹, kadınlarının ön saflarda savaştığı⁸², kadınların örtünmesine razı olmadığı,⁸³ demokrasi ve laiklik için ayağa kalktığı⁸⁴ ifade edilmektedir. Hatta çoğu zaman PYD/PKK ile Kürtlük eşdeğer görülmekte ve “seküler olan Kürtler”⁸⁵, “Kürt kadınları”⁸⁶ gibi tabirler sıklıkla kullanılmaktadır.

Batı medyasının söz konusu yaklaşımına, PKK/PYD ve Batıcı-Kürtçü çevreler de aynı düzlemde karşılık vermektedir. Çoğu zaman Batı’ya kendilerinin desteklenmeleri yönünde laiklik üzerinden mesajlar verildiği görülmektedir. Bu bağlamda PYD/PKK başta olmak üzere Batıcı Kürt çevreler, laikliğin Kürt kimliğinin esası olduğunu⁸⁷, “şeriatı karşı” savaştıklarını,⁸⁸ kadına “özgürlük” verecek⁸⁹ ve IŞİD ile mücadele edebilecek tek seküler yapı olduklarını⁹⁰ vurgulamaktadır.

Batı basınında ve PYD’nin ilgili söylemlerinde dikkat çekici husus, Suriye Kürtlerinin hakları ile ilgili hususların laik taleplerin gerisinde kalması, laiklikle ilgili taleplerin Suriye’de Kürtlerin taleplerinden daha çok önemsenmesi; adeta Kürtlere Suriye’nin laik olarak kalması görevinin yüklenmesidir. Bu durum, Suriye’de Kürtleri kendi hakları için çalışan bir topluluk olma konumundan; haklarını laikliğe feda edebilecek bir topluluk konumuna büründürmektedir. Kürtlerin Suriye’deki laikleşme projelerinin mağduru olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Suriye Kürtlerine laikliği koruma görevinin verilmesi ilginç bir çelişkiye yol açmaktadır. Bu çelişkinin oluşmasında, uluslararası güçler kadar PYD liderlerinin sosyalist kimliğinin Kürt kimliğine baskın gelmesi ve özellikle dünyayla kurdukları iletişimde sosyalist yönlerini Kürt yönlerinden daha çok öne çıkarmaları etkili olmaktadır, denebilir.

⁸⁰ <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-kurd-syria-Islamic-state-20150126-story.html> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸¹ <http://www.economist.com/news/europe/21625798-amid-fallout-iss-continuing-siege-kurdish-forces-kobane-turkish-government> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸² <http://www.nybooks.com/articles/2015/12/03/syrian-kurds-are-winning/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸³ <http://www.iop.harvard.edu/plight-syrian-kurds> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁴ http://www.huffingtonpost.com/behlar-azkan/isis-kurds-democracy_b_6817244.html Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁵ <http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/10/16/kurds-kobani-pentagon-airstrikes/17369163/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁶ <http://blog.radikal.com.tr/politika/dunya-basininda-kurt-kadin-gerillalar-kurt-kadinlari-dunya> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁷ <http://www.kurdistan24.net/en/opinion/828209b9-b737-4253-88b2-af0e4e53dba1/Secularism--essential-to-Kurdish-identity> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁸ <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-seriata-karsi-savasiyoruz-129611/> Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁸⁹ http://www.huffingtonpost.com/entry/russia-is-exploiting-syrias-kurds-and-americas-frustrations-to-complicate-the-fight-against-isis_us_56acf277e4b077d4fe8e5076 Erişim Tarihi: 09.04.2016

⁹⁰ <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2016/02/24/are-kurds-allies-or-obstacles-in-syria/turkey-should-ally-with-kurds-in-syria-not-Islamists> Erişim Tarihi: 09.04.2016

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kürtler, Batı'nın İslâm dünyasını seküler projeler ve aktörler üzerinden kontrol altına alma girişimlerine paralel olarak önemli sorunlar yaşamaya başlamıştır. Nüfusunun oldukça büyük bir bölümü Osmanlı coğrafyasında yaşayan Kürtlerin; Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlayan, İttihat ve Terakki'nin iktidara gelişiyle devam eden ve Cumhuriyet'in kurulmasıyla doruğa ulaşan Batıcılaşma serüveninin “kaybedeni” olduğu açıktır. Bu bağlamda, tarihsel süreç içerisinde bütün kazanımlarını “İslâmî ümmet anlayışı” içerisinde elde eden Kürtler, Batı'nın ulus-devletler üzerinden ümmeti bölme projelerine siyasi, askeri ve sosyal açılardan büyük bir direnç göstermiştir.

Kürtlerin, Batıcılaşmanın en önemli alametifarıkası olan laikleşmeye/sekülerleşmeye yönelik olarak gösterdiği direnç; Batı'nın desteği ve teşviki ile kurulmuş olan ulus-devletler eliyle cezalandırılmalarını da beraberinde getirmiştir. Ancak ulus-devletlerin de Kürtleri “istenilen düzeyde” sekülerleştirememesi, Batı'yı yeni arayışlara yöneltmiştir. Zira Kürtlerin Batıcı bir toplumsal yapıya evrilmesi, İslâm dünyası üzerinde gerçekleştirilmesi planlanan projelerin uygulanmasını kolaylaştırıcaktır. Bu bağlamda, Kürtlerin içerisinden uluslararası sistem adına çalışan kesimler, Kürtleri laikleştirme projelerinin “gönüllü” uygulayıcıları olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu kesimlerin eylem ve söylemlerinden yola çıkarak şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Kürtlerin laikleştirilmesine yönelik tarihsel süreç, Kürtlerin bulunduğu bütün coğrafyalarda neredeyse eş zamanlı olarak yürürlüğe koyulmuştur. Günümüzde bu süreç; Türkiye'de PKK, Suriye'de PYD, Irak'ta KYB, İran'da KDP-İ, KOMELA ve PJAK, Avrupa'da ise sekülerleşmiş diaspora unsurları üzerinden yürütülmektedir.
- 1960'lı yıllardan sonra eş zamanlı olarak Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de sosyalizm, “ulusalcılıkla ambalajlanarak” Kürtlerin laikleştirilmesinde araçsallaştırılmış; Kürtleri, sosyalizm ve sosyalist grupların faaliyetleri üzerinden laikleştirme, ulusal sol ideolojiyle birlikte yeni bir boyuta ulaşmış ve dolayısıyla Kürtlerin laikleşmesi hızlanmıştır. Bununla birlikte, Batı'yla ittifak halindeki -bir kısmı önceden solcu ya da sağcı kimliğiyle bilinen- “liberal” kesimlerin bu doğrultudaki çabaları da gözlemlenmektedir.

- Kürtleri laikleştirmeye çalışan çevreler, tarihsel gerçekleri çarpıtarak “İslâm’ın Kürtleri geri bıraktığı, laikliğin ise özgürleştireceği” düşüncesini yoğun bir şekilde dolaşıma sokmaktadır.
- Kürtler içerisinde seküler düşüncelerin yaygınlaşmasında, Kürtlerin Müslüman komşularının duyarsızlıkları ve “İslâm öne sürülerek” hak ihlallerinde bulunmaları da ciddi bir etkiye sahiptir. Zira bu husus, İslâm dünyası üzerindeki projelerin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Ulus-devletler üzerinden Müslüman hakların birbirlerine düşman edilmesi ve İslâm’ın adalet temelinde birleştirici kardeşlik anlayışının zedelenmesi hedeflenmektedir.
- Kürtlerin laikleştirilmesi, her ne kadar yerel aktörlere devredilmiş gibi görünse de, arka planda yönlendirici dış güçlerin bulunduğu açık bir husustur.
- Batı, 20. yüzyılda laiklik üzerinden “mağdur” ettiği Kürtleri, 21. yüzyılda kendi emperyalist politikalarının “fedaisi” yapmak istemektedir.
- “Fedailiğin prototipi” olarak, Rojava bölgesi seçilmiştir. Rojava bölgesi, Batılılar tarafından İslâm dünyasında “laik bir ada” olarak tarif edilmektedir. PKK/PYD unsurları ise, bu adanın şekillendirilmesi için ittifak edilebilecek “seküler partnerler” olarak gösterilmektedir.
- Türkiye Kürtleri, -PKK ve bileşenleri eliyle- gerek Türk solu üzerinden gerekse Batılı aktörlerin destekleriyle “laik Kemalist sistemin teminatı” olarak konumlandırılmaya çalışılmaktadır.
- Talabani’nin dolaşıma soktuğu “Kürtler Irak’ın laik kalmasından yana” söylemi, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY)’nin bağımsızlık talebinin bile önündeki en büyük engellerden biri olarak durmaktadır. Zira Kürtleri laik bir aktör olarak kodlayan Batılı güçler, Kürtlerin ayrılması sonucunda oluşacak Irak’ın laiklik hususundaki akıbetinden endişe etmektedir.
- İran Kürdistanı’nda KDP-İ ve KOMELA partilerinin geleneksel bir anlayıştan seküler bir çizgiye evrilmeleri, Kürtlerin hangi doğrultuda dönüştürülmek istendiğini açığa çıkarmaktadır.
- Hem Batı’yla geliştirilen siyasi ilişkiler hem de seküler yaşam tarzının hızlı özümsemesi gibi hususlar, Avrupa diasporasının laikleştirme sürecindeki konumunun önemini arttırmaktadır. Enstitüler üzerinden göçmen Kürtlerin dönüşümünü üstlenmekle yetinmeyen diaspora, bir yandan ürettiği Batıcı kültürel ürünlerle, diğer yandan sağladığı maddi olanaklarla bu sürece katkı sunmaktadır. Ayrıca diaspora, Kürt sorununun “uluslararası bir müdahale”ye

açık hale gelmesine dönük olarak da çabalar harcamaktadır. Bu durum, Kürt sorununun çözümüne yönelik sekülerizmi doğrudan gündeme getirmektedir.

- Kürtlerin laiklik ile özdeşleştirilmesi, Kürtlere yönelik ırkçı düşünceler taşıyan kesimlerin kötü emellerine hizmet edecektir. Söz konusu kesimler, olası saldırganlıklarını Kürtler içerisindeki seküler aktörleri bahane ederek perdelemeye çalışacaktır. Bu bağlamda, laikliğin Kürt kimliğinin bir bileşeni haline getirilmesi çabaları, Kürtlerin -İslâmî ve insanî haklarını elde etmiş bir şekilde- laik süreci gittikçe geride bırakıp İslâm'a yönelen komşu halklarla sulh içerisinde yaşamasının da önünde ciddi bir engel oluşturma potansiyeline sahiptir.
- Kürtleri uluslararası sistemin çıkarları doğrultusunda laiklik için savaşçılar yapmak, onları kendi içlerinde problemlerle yüz yüze bırakacağı gibi; çevre toplumlara yönelik kendi hakları ile ilgili olmayan bir mücadelenin içine de sürükleyebilir. Bu durum “çağdaş ve laik” olmamaları gerekçesiyle dün hedef haline getirilen Kürtleri, yarın “çağdaş ve laik” oldukları gerekçesiyle hedef haline getirebilecektir.
- Son olarak, Kürtlerin laikleştirilmesi çabalarının, Kürt toplumunda bireysel ahlâk bağlamında nitelik kaybına uğramış yeni bir neslin ortaya çıkmasına ne derece tesir ettiği ve Kürtler üzerinde sosyo-kültürel olarak ne gibi sorunlara sebebiyet verdiği de araştırılması gereken bir husustur.

KAYNAKÇA

AL-ATTAS, Nakuib: **Islam and Secularism**, ISTAC, Kuala Lumpur 1993.

AL-ATTAS, Nakuib: **The Meaning and Experience of Happiness in İslâm**, Kuala Lumpur: ISTAC, 1993.

AL-ATTAS, Nakuib: **Prolegomena to the Metaphysics of Islam**, Kuala Lumpur: ISTAC, 1995.

ASLAN, Siracettin: **Günümüz Bilim Felsefesi Bağlamında İslâm Bilim Tartışmaları: Syed Muhammad Naquib al-Attas Örneği**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

AYDIN, Mehmet: “İslâm ve Sekülerleşme”, **Sekülerleşme ve Dinî Canlanma Sempozyumu**, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 22-23 Ekim 2008. s.104-110.

BARKEY, Henri J. and FULLER, Graham E.: **Turkey’s Kurdish Question**, Rowman& Littlefield Publishers, Inc, New York 1998.

BERGER, Peter L: **Kutsal Şemsiye**, Çeviren: Ali Çoşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul 2000.

CEMİL PAŞA, Ekrem: **Kürdistan Kısa Tarihi**, Doz Yayınları, İstanbul 1998.

FAZLUR RAHMAN: **Islam&Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition**, The University Chicago Press, Chicago 1982.

FAZLUR RAHMAN: “The Impact of Modernity on İslâm”, **İslâmîc Studies**, Journal of the Islamîc Research Institute, Pakistan June1966, Vol: V, No: 2.

HANEFİ, Hasan: “İslâmcılık ve Laiklik (Ayrılma ve Buluşma Noktaları)”, Çeviren: Ramazan Yıldırım, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2: Sayı: 1, İstanbul 2004, s.109-128.

MANZOOR, S. Parvez: “Tanrı’yı Terk Etmeden Tarihe Sahip Çıkmak: İslâm, Sekülerizm ve Dünyevileşme Sorunu”, Çeviren: Yücel Aşıkoglu, **Milel ve Nihal**, Cilt: 5, Sayı: 2, İstanbul 2008.

MERT, Nuray: “Modernlik ve Laiklik”, **İslâm ve Modernleşme**, İsam Yayınları, İstanbul 1997, s.107-110.

OLGUN, Hakan: **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

ÖZAY, Mehmet: **Sekülerleşme ve Din**, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

TURAN, Abdulkadir: **Ümmetin Bir Azası Olarak Kürtlerde İslâmî Kimliğin Gelişmesi**, Dua Yayıncılık, İstanbul 2011.

UZUN, Mehmet: **Bir Dil Yaratmak**, Yayına Hazırlayan: Abidin Parıltı, İthaki Yayınları, İstanbul 1997.

YAVUZ, M. Hakan: “Kurdish Nationalism in Turkey”, **Nationalism and Minority Identities In İslâmic Societies**, Editör: Maya Shatzmiller, McGill–Queens University Press, Montreal/Kingston 2005.

YÜKSEL, Müfit: **İslâmsız Kürdistan Hayali ve Ortadoğu**, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2015.

<https://www.clarionproject.org/analysis/why-secularism-vital-kurdish-constitution>

<http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-iraq-facing-a-new-reality-kurdish-leader-tells-kerry-20140624-story.html>

<http://ekurd.net/kdp-kurdistan-constitution-should-respect-muslims-2015-07-12>

<http://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/diaspora-returns-to-build-iraqi-kurdistan>

https://www.washingtonpost.com/opinions/the-kurdish-forces-confronting-the-İslâmic-state-need-help-from-the-united-states/2014/08/06/2d05fcf6-1d81-11e4-ab7b-696c295ddfd1_story.html

<https://www.facebook.com/Kurdistan-Secular-Centre-KSC>
[369319403272604/timeline?ref=page_internal](https://www.facebook.com/Kurdistan-Secular-Centre-KSC)

<http://www.cfr.org/iraq/role-kurds-iraqi-politics/p9615>

<http://www.nasname.com/a/qazi-muhammedi-saygiyla-aniyoruz>

<http://www.komala.org/english/secretary-general/item/96-interview-with-mr-abdullah-mohtadi-the-secretary-general-of-the-komala-party-of-iranian-kurdistan.html>

<http://www.komala.org/english/secretary-general/item/92-abdulla-mohtadi-secretary-general-of-the-komala-party-of-iranian-kurdists-speech-in-international-conference-on-justice-for-iran%C2%B4s-kurds-in-hauge.html>

<http://www.institutkurde.org/en/institute/>

<http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2015/06/30/support-the-kurdistan-secular-centre-ksc/>

<https://www.alarabiya.net/articles/2011/01/14/133450.html>

<http://www.dogruhaber.com.tr/haber/5720-hz-omer-ra-ve-diyarbakirin-fethi-4/>

<http://www.secularism.org.uk/news/2015/07/kurdish-secularists-appeal-for-international-support>

<http://t24.com.tr/haber/kendal-nezan-30-yilda-kurt-diasporasi-cok-buyuk-bir-mesafe-kat-etmistir,245923>

<http://www.dogruhaber.com.tr/yazar/abdulkadir-turan/4861-kurt-sagi-problemi/>

<https://www.youtube.com/watch?v=04IhNMCT5g8>

<https://www.youtube.com/watch?v=Kbvc027AAX8>

<http://m.nerinaazad.com/news/life/politics/yalcin-kucukun-bayragi-nursel-aydoganin-elinde>

<http://t24.com.tr/yazarlar/ayysel-tugluk/kobaneden-sonra-cozum-sureci-ve-akpnin-tukenisi,10494>

<http://www.radikal.com.tr/radikal2/sevr-travmasi-ve-kurtlerin-empatisi-875023/>

<http://www.radikal.com.tr/politika/turkten-de-kurtten-de-ozur-diliyorum-1126443/>

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/63303-dini-bayramdan-vazgeceriz-nevruzdan-asla>

http://www.sabah.com.tr/pazar/roportaj/2010/02/28/kurt_hamasi_geliyor

<http://arsiv.hursedanet.net/Roportaj/11455-Hizbullahin-Buyumesine-Engel-Olunmali.html>

<http://www.dogruhaber.com.tr/haber/157068-yeniden-cozum-sureci/>

<http://www.ilkehaber.com/haber/dtpli-turkten-kurt-hamasi-uyarisi-897.htm>

<http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=25903>

<http://www.economist.com/node/7855127>

<http://www.dunyabulteni.net/haber/321840/chp-ile-pkk-sempatizanlarini-laiklik-birlestirdi>

<http://www.ensonhaber.com/taksimdeki-lgbt-yuruyusunda-chp-hdp-zinciri-2015-06-28.html>

<http://www.dogruhaber.com.tr/mobil/Makale.php?id=5571>

http://www.nytimes.com/2015/11/29/magazine/a-dream-of-utopia-in-hell.html?_r=0

<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/among-the-warriors-extraordinary-photos-portray-the-lives-of-the-kurdish-volunteers-resisting-isis-10299995.html>

<http://foreignpolicy.com/2013/02/04/syrias-secular-revolution-lives-on/>

http://www.nytimes.com/2016/02/26/opinion/a-kurdish-convergence-in-syria.html?ref=collection%2Ftimestopic%2FKurds&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=latest&cont

<http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-kurd-syria-Islamic-state-20150126-story.html>

<http://www.economist.com/news/europe/21625798-amid-fallout-iss-continuing-siege-kurdish-forces-kobane-turkish-government>

<http://www.nybooks.com/articles/2015/12/03/syrian-kurds-are-winning/>

<http://www.iop.harvard.edu/plight-syrian-kurds>

http://www.huffingtonpost.com/behlal-azkan/isis-kurds-democracy_b_6817244.html

<http://www.usatoday.com/story/news/world/2014/10/16/kurds-kobani-pentagon-airstrikes/17369163/>

<http://blog.radikal.com.tr/politika/dunya-basininda-kurt-kadin-gerillalar-kurt-kadinlari-dunya>

<http://www.kurdistan24.net/en/opinion/828209b9-b737-4253-88b2-f0e4e53dba1/Secularism--essential-to-Kurdish-identity> <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-seriata-karsi-savasiyoruz-129611/>

http://www.huffingtonpost.com/entry/russia-is-exploiting-syrias-kurds-and-americas-frustrations-to-complicate-the-fight-against-isis_us_56acf277e4b077d4fe8e5076

<http://www.nytimes.com/roomfordebate/2016/02/24/are-kurds-allies-or-obstacles-in-syria/turkey-should-ally-with-kurds-in-syria-not-Islamists>

<http://www.newsmax.com/t/newsmax/article/3425570>